

Dr. Önder YAŞAR

Istanbul/TÜRKİYE
onderyasar13@gmail.com
ORCID

**16. ASIRDAN BİR ZAFER-NÂME
ÖRNEĞİ: MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ'NİN
GAZÂLE-NÂME ADLI ESERİ**

AN SPECIMEN OF TRIMPH-EPİSTLE
FROM 16TH CENTURY: MUHYÎ-I
GÜLŞENÎ'S GAZÂLE-NÂME

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 31.01.2020
Kabul Tarihi: 18.02.2020
Yayımlanma Tarihi: 01.04.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 31.01.2020
Accepted Date: 18.02.2020
Date Published: 01.04.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yaşar, Önder. "16. Asırdan Bir Zafer-nâme Örneği: Muhyî-i Gülşenî'nin Gazâle-nâme Adlı Eseri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 12, Bahar 2020, s. 72-112.

Yaşar, Önder. "An Specimen of Triumph-epistle From 16th Century: Muhyî-i Gülşenî's Gazâle-nâme", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 12, Spring 2020, p. 72-112.

hikmet.683059

Dr. Önder YAŞAR

16. ASIRDAN BİR ZAFER-NÂME ÖRNEĞİ: MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ'NİN GAZÂLE-NÂME ADLI ESERİ

AN SPECIMEN OF TRIMPH-EPİSTLE FROM 16TH CENTURY: MUHYÎ-İ GÜLŞENÎ'S GAZÂLE-NÂME

ÖZ

Gazâle, Kahire ve çevresindeki yerleşim yerlerine saldırılar düzenleyen, burada sakin halktan haraç alan, emrine uymayanları kılıçtan geçiren bir Arap kabilesinin ismidir. Halka nefes aldırmayan bu asileri ortadan kaldırmak, Sultan III. Murâd [ö. 1595]'in Mısır'a beylerbeyi olarak atadığı Hadım Hafız Ahmed Paşa [ö. 1613]ya nasip olur. Muhyî-i Gülşenî, on altıncı asır müelliflerindedir. Muhyî, ömrünün bir kısmını Mısır'da geçirdiğinden Gazâle Araplarının yağma ve kıyımlarına şahit olmuştur. Şair, Ahmed Paşa'nın, sultanın emriyle Mısır'a gelerek söz konusu kabileyi ortadan kaldırmasını, Gazâle-nâme adlı eserle anlatmıştır. Bu yazıda söz konusu eser muhteva ve şekil bakımından kısaca değerlendirilmiş, eserin transkripsiyonlu metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhyî-i Gülşenî, Gazâle, Zafer-nâme, Türk Edebiyatı, Mısır Tarihi.

ABSTRACT

Gazâle is the name of an Arab tribe who attacks Cairo and its settlements, receives tribute from the inhabitants and swords those who do not obey. To eliminate these rebels who do not give breath to the people, Sultan III. Murâd [d. 1595] appointed by Hadım Hafız Ahmed Paşa [d. 1613] as governor of Egypt. Muhyî-i Gülşenî is one of the sixteenth century authors. Muhyî spent a part of his life in Egypt and witnessed the looting and massacre of the Arabs of Gazâle. The poet, Ahmed Paşa's, by order of the Sultan came to Egypt to eliminate the tribe in question, Gazâle-nâme described the work. In this article, the content and shaping of the work in question are briefly evaluated and the transcribed text of the work is in place.

Keywords: Muhyî-i Gülşenî, Gazâle, Triumph-epistle, Turkish Literature, History of Egypt.

Giriş

Müslüman savaşçıların din düşmanlarına karşı yaptıkları savaşları anlatan eserlere Arap edebiyatında ‘megazi’; Türk edebiyatında ‘gazâ-nâme’ yahut ‘gazavât-nâme’ ismi verilir. Gazâ-nâmelerde düşmanla yapılan bir savaş, gazavât-nâmelerde ise birden çok savaş ya da akın anlatılır (Levend, 1956: 1). Bu isim sonraları zafer-nâme ve fetih-nâmeleri de içine alacak şekilde kullanılmıştır. Hâlbuki bir diyarın ya da kalenin alınmasını anlatan eserlere, fetih-nâme; düşmana karşı galip gelinmesini ele alanlara ise zafer-nâme denmiştir. Gazavât-nâmeler ise sadece savaşları anlatır. Bunlardan başka gazavât-nâmeler dışında kalan ve türlü bölgelerde çıkan ayaklanmaları bastırmak üzere yapılan iç savaşları anlatan eserler de bulunmaktadır (Levend, 1956: 1).

Gazavât-nâmelerin ilk örnekleri 15. asırda ortaya çıkar. 16. asırda devletin büyümesine paralel olarak gazaları konu edinen eserler artış gösterir. Devlet gerilemeye başlayınca gazavât-nâmelerin sayısında da azalma görülür. Nihayet 1897’deki Yunan harbini anlatan zafer-nâmeler ile gazaları anlatan eserler son bulur (Levend, 1956: 5).

Muhyî-i Gülşenî’nin *Gazâle-nâme*’si 16. asırda kaleme alınmış manzum bir zafer-nâme örneğidir. Eser, aşağıda muhteva ve şekil bakımından kısaca değerlendirilmiş, ardından çeviri yazılı metin halinde takdim edilmiştir.

1. Muhyî-i Gülşenî

Asıl adı Muhammed olup çeşitli eserlerinde kendini “Muhammed b. Fethu’llâh b. Ebî Tâlib el-Edirnevî eş-Şehîr bi-Muhyî-i Mısırî min-fukarâyi’ eş-Şeyh Ahmed b. İbrâhîm-i Gülşenî” şeklinde tanıtır. H. 935/ m. 1528 yılında Edirne’de doğmuştur. Dedesinin ismi Ebu Talib, babasının Fethullah (Yazıcı, 1982: VII-VIII); annesinin ismi ise Şerife’dır (Koç, 2005a: 1). İlk eğitimini Edirne’de alır, medrese öğrenimi için h. 953 / m. 1529’da İstanbul’a gelir. Burada Ebussuud Efendi, Muhyiddin-i Karamanî gibi bilginlerin derslerine devam eder; Sultan I. Süleyman’ın meclislerine katılır. Kadı naibi olarak h. 959 / m. 1552’de Edirne’den ayrılır, Kahire’ye gelir. Bundan sonraki hayatı Mısır, İstanbul ve Edirne arasında geçecektir (Yazıcı, 1982: VIII-IX).

Mısır’da İbrahim-i Gülşenî’nin oğlu Ahmed-i Hayâlî’ye intisap eder. Burada kadı naipliği ve Gülşenî dergâhı türbedarlığı görevlerinde bulunur. Aynı zamanda Gülşenî dergâhında manevî eğitimini tamamlamaktadır (Yazıcı, 1982: IX-X). Tasavvufî olarak, Gülşenîlik dolayısıyla Mevlana ve daha çok İbnü’l-Arabî etkisindedir (Koç, 2005a: 43).

Muhyî, kendisine intisap ettiği şeyhi Ahmed-i Hayâlî’nin iki kızıyla evlenir. Bu evliliklerden Mehmed, Mustafa, Ahmed ve Hasan Ali Çelebi adlarında dört oğlu ve bir kızı olur (Yazıcı, 1982: XI).

Muhyî, ömrünün son dönemlerini Mısır’da geçirir. H. 1013 / m. 1604 yılında vefat eder. Kabri Gülşenî dergâhı türbesindedir (Koç, 2005a: 43).

200 eseri olduğunu belirten Muhyî’nin bugün 50’nin üzerinde eseri bilinmektedir. Bunlardan Gülşenîliğin kurucusu İbrahim-i Gülşenî’nin hayatını

anlattığı *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî* (Yazıcı, 1982; Koç, Tanrıverdi 2014a); Halvetî şeyhlerinin biyografilerini verdiği *Reşehat Tercümesi* (Koç, Tanrıverdi, 2014b); dünyadaki bilinen ilk yapma dil olan *Bâleybelen* (Koç, 2005a); Türk edebiyatında 16. asırda ahlak konusunda yazılmış iki büyük eserden biri olan *Ahlâk-ı Kirâm* (Tümsek, 2004); manevî sülûkünü ve hayatının bir kısmını ele aldığı *Nefhatü'l-Eshâr* (Mecmûa-i Gülşenî ty: 1^b-22^b); bir aşk macerası olan *İhsân-nâme* (Koç, 2005b) ve şiirlerinin yer aldığı *Dîvân* (Yaşar, 2019) burada zikredilebilir.

2. Muhyî'nin Gazâle-nâme'si

Gazâle, Kahire'de Nil Nehri kenarında yaşayan, 'Urbân' diye de anılan bedevî bir Arap kabilesinin ismidir (Yazıcı, 1982: XLVII; Muhammed bin es-Sürûrî, 1998: 165). Bu kabile, bulunduğu bölgede uzun yıllar eşkiyalık eder, yol keser. Kahire ve civarındaki yerleşim yerleri olan Şebrement, Ümmi Hunân, Dimnâvî, Dehşûr'a baskınlar düzenleyip halkı katleder. Memluklu sultanları, özellikle Barsbay (ö. 1438) ve Kayıtбай (ö. 1496) kendi zamanlarında bu asileri ortadan kaldırmak isterler ancak muvaffak olamazlar (Muhyî-i Gülşenî, ty: 413^a).

Osmanlı döneminde de Gazâle asilerinin saldırıları devam eder, bölge yöneticileri bu eşkiyalara pek çok savaş açar ancak asi Arapların taşkınlık ve baskınları son bulmaz (Muhyî-i Gülşenî, ty: 413^a). Sultan III. Murad döneminde Mısır'a vali tayin edilen Hadım Hafız Ahmed Paşa¹, söz konusu kabileyi itaate davet eder ancak asiler taşkınlıklarını artırırlar (Muhyî-i Gülşenî, ty: 413^b). Paşa, bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak için sultandan emir alır (Muhyî-i Gülşenî, ty: 408^a-408^b). Bu emir neticesinde harekete geçen Hadım Hafız Ahmed Paşa, söz konusu kabileyeye karşı Osmanlı ve Mısır beyleriyle giriştiği 13 günlük mücadeleyi kazanarak Gazâle Urbânı sorununu çözer (Muhyî-i Gülşenî, ty: 411^b; Abdürrezzâk İsâ 1998: 165; Muhammed bin es-Sürûrî, 2011: 381). Muhyî'nin *Gazâle-nâme* adlı eseri, yukarıda kısaca anlatılan süreci konu edinmektedir.

Eser, manzum ve mensur olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölüm, müstakil eser hüviyetindedir. Fakat konu olarak birbirini tamamladığı için tek bir eser başlığı altında incelenecektir. Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan manzum bölümün konusu, Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın Gazâle Araplarına karşı başlattığı mücadele, mücadelenin seyri ve kazandığı zaferdir. Mensur bölümün konusu, Gazâle Araplarının cezalarının ne olacağı, nasıl bastırılacakları, öldürülmelerinin caiz olup olmadığıdır.

Eserin tespit edilebilen tek nüshası, Mısır Millî Kütüphanesi Mecâmi-i Türkî numara 23'te yer alan *Mecmûa-i Muhyî* içerisinde, 407^b - 415^b varakları arasında bulunmaktadır.

2.1. Eserin İsmi

Gazâle sözcüğü, manzum (407^a) ve mensur (412^b) metinlerin başlıklarında 'غزاله' şeklindedir. Bu şekilde sözcük 'Azâle, 'Îzâle, 'Uzâle, Garâle' olarak

¹ Hadım Hafız Ahmed Paşa hakkında bilgi edinmek için bkz: Mehmed Süreyya. (1996), *Sicill-i Osmanî*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C 2, s. 556, İstanbul; Meryem Kaçan Erdoğan ve Meral Bayrak Ferlibaş (2015), "Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın Mısır'daki Evkafı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S 32, s. 1-30.

okunmaya müsaittir. Başlangıçta bu yanlışın, Muhyî'nin hatalı imlası sonucu ortaya çıktığını düşündük. Ancak hem manzum hem mensur metinlerin içerisinde (manzum eserde 73, 108, 132, 143 ve 316. beyitlerde; mensur eserde 413^a ve 415^a varaklarında) hem de Tahsin Yazıcı'nın hazırladığı metinde (Yazıcı, 1982: 377) sözcüğün bu şekilde geçtiği görüldü. Akla, müellifin bu hatayı her defasında tekrar edemeyeceği, dolayısıyla söz konusu kabilenin isminin farklı olabileceği geldi. Mısır tarihlerine müracaat edildiğinde kabile isminin 'Urban ve Gazâle/ غزاله' şeklinde geçtiği görüldü (Muhammed bin es-Sürûrî, 1998: 165; Muhammed bin es-Sürûrî, 2011: 381).

Sonuç olarak Muhyî'nin bir noktayı hem gayn hem de ze harfi için kullandığı, karışıklığın bundan ileri geldiği bu münasebetle eserlerin isimlerinin *Gazâle-nâme* olduğu söylenebilir.

2.2. Eserin Yazılış Sebebi ve Tarihi

Manzum *Gazâle-nâme*'de sebep-i telif bölümü bulunmamaktadır. Ancak eserin, Gazâle ayaklanmasının bastırılmasını anlatmak; savaşa katılanları yüceltmek ve unutulmalarını engellemek üzere kaleme alındığı söylenebilir.

Mensur bölümün hem girişinde hem de sonunda eserin yazılış sebebi, 'sebeb-i telif' vb. herhangi bir başlık kullanılmadan belirtilmektedir. Buna göre Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın Mısır valiliğinde Gazâle Araplarının ortadan kaldırılması kararlaştırılmış, mücadele başlatılmıştır. Muhyî de Gazâle'nin yok edilmesi hakkında üç makaleden oluşan bu mensur eseri yazmıştır:

(...) hâzret-i Aḥmed Paşa (...) Mısr'a paşa oldu ve kavânî-i 'adl ü inşâf revâc buldı ve kavâ'id-i İslâmiyye'den hârice olan Ğazâle nâm 'azâzîlüh izâlesinde sa'y-ı belîğ ve cidd ü cehd-i bî-dirîğ itdi. Pes Ğazâle'nüh rezâlet-ile izâlesinde bu risâle ketbolup üç maḳâle oldu. (413^a)

Mensur kısmın üçüncü makalesinde yazılış sebebi daha açık olarak aktarılır. Buna göre Hadım Hafız Ahmed Paşa Mısır'daki kadı, emir ve âlimlere asilerin ortadan nasıl kaldırılacaklarını sormuştur. Söz konusu kişiler ise asilerin katledilmelerinin vacip olduğunu belirtmişlerdir. Muhyî de eserini bu soruya bir cevap olarak kaleme almıştır:

(...) hâzret-i Ḥâfız Aḥmed Paşa (...) kuẓât u umerâ vü 'ulemâ-yı Mısr'ı ihzâr idüp mezkûrlaruñ hâllerin istifsâr itdi. Muḳaddemâ zıkr olan vech üzere mezbûrlar vâcibü'l-ḳatlı oldukların beyân ve ḳal' ü ḳam'ları farz-ı 'ayn olduğın 'ayân ḳıldılar. (415^b)

Yazmada *Gazâle-nâme* adlı eserin yazılış tarihiyle ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ebussuud'un 'sahib-i tarih' dediği (Koç, 2005: 26), eserlerinin çoğunun ismini yazılış tarihlerine göre belirleyen, önemli önemsiz pek çok olayın tarihini kaydeden Muhyî, bu iki eserin yazılış tarihine yönelik herhangi bir bilgi vermez. Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın Mısır valiliğinin h. 999 / m. 1590 yılının Ramazan'ında başladığı, h. 1003 / m. 1594 yılının Ramazan'ında bittiği göz önüne alınırsa (Muhammed bin es-Sürûrî, 1998: 165; Muhammed bin es-Sürûrî, 2011: 381) eserin bu 4 yıllık süre içerisinde yazılmış olduğu söylenebilir.

2.3. *Gazâle-nâme*'nin Türk Edebiyatındaki Yeri ve Önemi

Muhyî-i Gülşenî'nin *Gazâle-nâme* adlı eseri, zafer-nâme başlığı altında değerlendirilebilir. Zira Hadım Hafız Ahmed Paşa ve askerlerine üç yerde (140, 266 ve 298. beyitler) 'gâzî' unvanı verilir. *Gazâle* Araplarına karşı verdikleri mücadele ise 'ceng' (160, 163, 178, 180, 186, 187, 241, 247, 264, 281, 289. beyitler ile üç bölüm başlığında); 'vegâ' (252 ve 244. beyitler) ve 'gazâ' (143. beyit) olarak isimlendirilir. Zafer sözcüğü, Osmanlı askerinin başarısına binaen sadece 148. beyitte geçer. Savaşın sonucu olarak 297. beyitte 'feth' sözcüğü yer alır. Dolayısıyla söz konusu eser, hem gazâ hem de zafer bildirmektedir. 'feth' sözcüğü ise -eserde fethedilmiş herhangi bir yerden söz edilmediği için- kazanılan zafere işaret etmektedir.

Eserin içeriğine bakıldığında, geniş bir kısmının (186-300 arası) savaş anını anlattığı görülür. Bu aralıkta, askerlerin düşmanla giriştikleri mücadeleler, şahit olmuşçasına aktarılır. Savaş aletlerinin sesleri, dökülen kanlar, kesilen uzuvlar sürekli göz önündedir. Birebir savaşın anlatıldığı bu kısımlara nazaran, eserin 'gazâ-nâme' olarak adlandırılması gerekir. Ancak Agâh Sırrı Levend'e göre, gazâ-nâmeler sadece savaşı anlatır, zafer ya da fetih bildirmez (Levend, 1956: 1-2). Ayrıca gazâ-nâmelerde, din düşmanlarına yani 'küffâr'a karşı yapılan mücadeleler kaleme alınır. Bu sebeple esere 'gazâ-nâme' demek uygun değildir.

Fetih-nâmelerin, bir bölge ya da kalenin fethini ele alan eserler (Levend, 1956: 1-2) oldukları dikkate alınırsa *Gazâle-nâme*'ye fetih-nâme demenin uygun olmayacağı görülecektir. Çünkü *Gazâle*'ye karşı yapılan mücadele sonucunda fethedilen herhangi bir yer bulunmamaktadır.

Gazâle-nâme'de bir başarı olarak 'zafer' sözcüğünün kullanıldığı, ganimetlerin pay edildiği, savaşa katılanların ödüllendirildiği ve nihayet bu küçük çaplı iç savaşın zaferle sonuçlandığı görülür. Böylece eseri, 16. asırda yazılmış Türkçe, manzum bir zafer-nâme olarak tasnif etmek mümkündür.

Gazâle-nâme isimli eser, Mısır'da cereyan etmiş bir vakayı ele alması bakımından tarihî vesika değeri taşır. Türkçe yazılmış Osmanlı tarihlerinden Abdülkerim bin Abdurrahman'ın *Tarih-i Mısır* adlı eserinde söz konusu olaydan Vilâyet-i Hâfız Ahmed Paşa başlığı altında:

(...) ve anun zamânında *Gazâle* dimekle ma'rûf 'Urbân'un eşkiyası ziyâde tuğyânlık itmegin üzerlerine tecride ta'yîn eyledi. Cengde helâk olanlardan mâ-'dâ üç yüz âdemün başını kesdüirdi ve oğlanları ve 'avretleri ve mevâşileri Remîle'de satdı (...)

şeklinde kısaca bahsedilir (Abdülkerim bin Abdurrahman ty: 18^a).

Vaka, Şeyhü'l-İslâm Muhammed bin es-Sürûr el-Bekrî es-Sıddîkî'nin eserlerinde Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın valiliğinin anlatıldığı bölümlerde dipnot bilgisi olarak kısaca geçer (Muhammed bin es-Sürûrî, 1998: 165; Muhammed bin es-Sürûrî, 2011: 381).

Klasik Türk edebiyatında şimdiye kadar söz konusu zaferi anlatan başka bir eser tespit edilememiştir. *Gazâle-nâme*, tarihî kaynaklarda kısaca bahsedilen, *Gazâle Urbânî*'na karşı yapılan mücadeleyi ve kazanılan zaferi geniş biçimde anlatan -şimdilik- yegâne eser olması bakımından Mısır ve Osmanlı tarihi için kıymetlidir.

Eser, Muhyî'nin tarih ve fıkıh bilgisini ortaya koymasına bakımdan ayrıca bir değer taşır.

2.4. Muhteva

Gazâle-nâme (Manzûm)

Gazâle-nâme, 16 bölümden oluşmaktadır. Tevhit dışındaki tüm bölümlerin başlığı bulunmaktadır. Tevhitte başlık olmayıp, doğrudan Allah'ın övgüsüne geçilmiştir.

Gazâle-nâme'deki tüm bölüm başlıkları, metinle aynı vezindedir. Muhyî'nin bu tavrı *Divan*'ındaki bazı manzumelere verdiği başlıklarda da görülmektedir. Mesnevînin bölüm başlıkları ve özetleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Bölüm Adı	Beyit Aralığı	Özet
[Tevhîd]	1-10	10 beyitten oluşan bu bölümün başlığı yoktur. Şair bu bölümde kendi kalbine sonsuzluk bereketinin verilmesini ve doğru yola yönlendirilmesini ister. Ona göre hangi tarafa dönerse dönsün orası Allah'ındır. Akli ilimler Allah bilgisine ulaşamaz. Sadece hal ehli olanlar O'nun varlığına inanır. O'nu görmek ve bilmek için kalp gözü gereklidir.
Budur Na't-ı Serverde Olan Edâ	11-21	Bu bölüm, 11 beyitlik bir naattır. Hz. Muhammed, komutanların en büyüğüdür; iki dünya ehline şefaet eder. O, küfür karanlığını kaldırıp, adalet diniyle ortaya çıkan bir aydır. Dünyanın yaratılma sebebi odur. Dil, onun övgüsünde ve natında eksik kalır.
Şeh-i Dehre Medh ü Şenâ vü Du'â	22-43	22 beyitten oluşan bu bölüm Sultan III. Murad'ın övgüsündedir. Sultanın yüzü, sabah ilk ışıklarıyla adalet saçan bir güneştir. Din, onun sayesinde güç ve kuvvet bulmaktadır. Hüsrev, onun kapısında bir köledir. O, ölmek üzere iken Mısır'a bir yönetici gönderip can vermiştir. Bir kulu Mekke'de, Bir diğeri Yemen'de ve Habeş'tedir. Batı'nın ve Doğu'nun toprakları; Acem tahtı, Bağdat, Şirvan, Kefe, Basra onun emrindedir. O, memleketlerin koruyucusu, dünyanın yardımcısı, adalet ve doğruluk dağıtan Sultan Murad'dır.
'Adil-nâme-ile Du'âya Şenâ	44-68	25 beyitlik bu bölüm, Sultan III. Murad'ın asilere karşı mücadele edilmesi için Hadım Hafız Ahmed Paşa'ya gönderdiği fermanı konu edinir. Padişah, Mısır sakinlerine bir 'adil-nâme' gönderip orasını adaletle doldurmuştur. Kadılar ve beyler toplanıp fermanı okumuşlar ve itaat etmişlerdir. Onlara göre bu padişahın gelen bir lütuftur. Şeyhler, Beyler, Kadılar, askerler ve Mısır halkı hükümdara pek çok dua ederler. Tüm bu sevinç ve mutluluğa sebep olan Hadım Hafız Ahmed Paşa'dır.
		39 beyitlik bu bölümde Gazâle Araplarının liderleri, isyancıların Kahire ve çevresinde yaptığı yıkımlar, Mısır halkının bu asilerden çektikleri ele alınır. Buna göre Mısır'da yer yer yağma yapan Arap kabileleri vardır. Bunlar içinde en fenası Gazâle isminde, şeytana köle olmuş bir topluluktur. 'Azûz, Mülûke ve Hasûbe liderliğindeki bu topluluk binlerce adam toplayıp yol

‘Uşâtuş Şifâtnadur İbtidâ	69-107	keser, haksız kan döker. Kahire’ye baskınlar yapıp Osmanlı neferlerini öldürürler, halkın malını ve parasını çalar, Mısır’a uğrayan hacıların kervanını basar, kadınlara tecavüz edip kaçarlar. İslam’ın ne kadar şiarı varsa hepsini terk etmişlerdir. Cize’de Arapların başı olan Cafer’i davet edip öldürürler. Merhum Kayıtbay, Çerkes Sultanları ve Osmanlılar bunlara ne kadar asker göndermişlerse de ortadan kaldırmaya muvaffak olamamışlardır.
Be-Emr-i Hudâ ‘Azm-i Re’y[-i] Veğâ	108-128	21 beyitlik bu bölümde, savaş için yapılan hazırlıklar konu edilir. Hadım Hafız Ahmed Paşa, çayır gezintisine çıkma bahanesiyle Cize sahrasında çadır kurarak beyleri toplar. Çadırlar, feleğin kubbesine; ipler güneş ışıklarına benzer. Yıldızlar sayısınca asker toplar. Kadılar ve halk da onlara yardım için gelir. Önceki seferlerde yapılan hataların tekrar etmemesi için isyancıların dört bir yanı tutulur. Ekmek, peynir, su, arpa çorbası gibi ihtiyaçlar tedarik edilir.
Gelüp ‘Asker İrdüğü Şubh u Mesâ	129-167	Bu bölüm 39 beyitten oluşur. Burada çavuşların, kâşiflerin, süvarilerin nerelerden geldikleri ve vazifeleri anlatılır. Abdüllatif doğudan, Menüfiyye’den Kasım, Kalyob’dan Ca’fer, Behnesa’dan Ahmed çıkıp gelir. Hakimoğlu komutan tayin edilir, Kapıcıbaşı Hızır Ağa da onunla gider. Hasm Mahmud Bey Mısır-ı Atik’te, Mehmed Bey Adilliyeye, Cündi Hüseyin ve adamları pusuya, Küçük Sinan Hilvan’a, Kadı İbrahim, Tura’ya konuşlanır.
Budur Evvelâ İbtidâ-yı Gazâ	168-185	18 beyitlik bu bölüm savaşın başlangıcını ele alır. Savaş sahnelerinde Muhyi’nin gerçekçi anlatımı göz ardı edilmemelidir. İlk saldırıyı Kadı Mahmud ve adamları yapar. İsyancılar, aslan önünden kaçan köpeğe dönerler. Savaş aletlerinin sesleri aklı baştan alır. Sonrasında Mir Osman, Hasan Beg, Mahmud Beg, Mehmed Beg taarruz ederler.
Budur İren A’râba Evvel Belâ	186-200	Bu bölüm 15 beyitten oluşan bu bölüm, birkaç bin asinin toplaşıp karşı koymalarını ve hezimete uğramalarını anlatır. Ancak doğan havalandığında kargalar kaçar. Aslanla kedi cenk edemez. Kaplan hamle yaptığına tilki karşı koyamaz. Delikurd ve Abdüllatif düşmana saldırır. İbni Âdil, Kâşif Süleyman, Ali-i Ziyab, Feridun Şah, Menfalut kâşifi, Kâşif Sinan da ona katılırlar. Baş kaldıran düşmanın başı kesilir. İki yüz kadar düşman öldürülür, kalanlar dağ başına kaçar.
Bu Ceng Oldı Beş Gün Pey-â-pey Şehâ	201-232	32 beyitten oluşan bu bölümde cengin kızışır, mücadelenin artar. Hakimoğlu, asileri dağda sıkıştırıp saldırır. Üç bin düşman Hakimoğlu’nu görünce korkup kaçar. Hakimoğlu eline beş ok alır ve atar. Her bir ok bir düşmanı deler geçer. Mızrak ve tüfikle pek çok düşman öldürülür. Mızraklar gül yaprağını delen iğne gibidir. Pehlivanlar, kızgın fil gibi düşman askerini kırar. Kimi kükreten aslanın kimi keskin kılıcın yemi olur. Sinan Bey, Cündi Hüseyin, Hızır Ağa, Mir Osman gelir, kimi kılıçla, kimi topuzla, kimi okla, kimi kemikle saldırır. Düşmanlar kesilir, kırılır, biçilir, dürülür. Atların toynağından zemin sarsılır; tüfeklerin sesinden felek titrer.

Budur Ceng-i 'Osmâniyân'a Şalâ	233-248	Bu bölüm 16 beyittir. Yirmi aslan yine bir gün at binip savaşa gider. İki binden fazla düşman üzerlerine gelir. Sağır Osman tüfekte birini öldürür, düşmanlar onun üzerine saldırır. Yoldaşları yardıma koşar. Sağır Osman pek çok yerden yaralanır ama yine düşman peşine düşer. O gün akşama kadar savaşılr. Düşman kaçar.
Budur Vaşf-ı Aḥvâl-i Dāvūd Ağa	249-262	14 beyitlik bu bölüm Davud Ağa'nın asilere yaptığı baskını ele alır. Hadım Hafız Ahmed Paşa, Nehye beldesinde düşman kaldığını öğrenir. Mısır süvarilerinin komutanı olan Davud Ağa oraya sefer yapmak için izin alır ve emrindekilerle yola koyulur. Nehye'ye ulaşır ve asilerden kim varsa hepsini kılıçtan geçirir, pek çok ganimetle döner. Bunun üzerine Hadım Hafız Ahmed Paşa kendisine hilat giydirir.
Budur Ceng-i 'Uzmâ vü Aḥîr-i Veğâ	263-297	35 beyitlik bu bölüm, savaşın son gününü anlatmaktadır. İki bin Arap asi, Osmanlı askerlerini gafil avlayıp saldırır. Askerler atlarına binip karşılık verir; ejder gibi tilkilere saldırır. Kimini tüfekte öldürürler, kiminin derisini soyarlar, kiminin başını alırlar. Asilerden İbni Aclan, meydana çıkıp nara atınca karşısına İbni Adil gelir ve Aclan'ı öldürür. İbni Ca'fer Ali de birkaç asiyi keser, kalanları ondan kaçar. Bir asi, 'Babanın katiliyim!' diye karşısına çıkar. İbni Ali, onu sırtına gürz vurarak öldürür. Kâşif Mustafa pek çok yiğitle çıkagelir, kılıç ve okla nice asiyi öldürür. Savaş alanı ciğer parçaları ve kanlarla lale bahçesine döner. O sapmış kavim böylece kırılır. Kimisi esir alınır, kimi öldürülür. Hasûbe ve Azûz kaçıp gider.
Rücû' ve Emânille Şulḥı Recâ	298-313	16 beyitlik bu bölüm, savaşın sonunda asilerin teslim oluşunu ele alır. Gaziler, mücadeleyi kazanıp pek çok ganimetle, okyanus dalgaları gibi geri dönmüşlerdir. 13 günlük savaşın sonunda Osmanlı askeri hiç kayıp vermemiştir. 'Biz Mısır'ın hâkimiyiz.' diyen asiler, savaş sonunda 'Osmanlı'nın kılıcı pek keskinmiş.' deyip teslim oldular. Ganimet olanların bazıları satıldı. Sağ kalanlar tövbe edip Müslüman oldu. Osmanlı hukuku gereği aman dileyenlere dokunulmadı.
Şeh-i Dehr Luṭfıyla Olan 'Aṭâ	314-236	13 beyitlik bu bölüm, halkın Allah'a şükür, padişaha teşekkür etmesi hakkındadır. Şeyhler ve halk, sultana bu belayı ortadan kaldırdığı için dua eder. Halka eziyet eden Gazâle tayfası artık bertaraf edilmiştir. Mücadeleye katılan beyler, mızraklarının ucunda düşman kelleleri ile şehre gelirler. Savaşa katılan mirlere hilat giydirilir, hepsinin rütbeleri yükseltilir.
Murâd ü Münâdan Budur İlticâ	327-355	27 beyitlik bu bölümde düşmanların savaşın sonunu görüp teslim olmaları, önceden tehlikeli olan bölgelerin asayiş bulması; kalan asilerin sürülmesinin ya da tutsak edilmesinin uygun olmadığı, öldürülmeleri gerektiği anlatılır. Sağ kalan Arap kabilelerine isyancıların haberi gidince hepsi haber gönderip sultana bağlılıklarını bildirir. Pek çoğu rehine verip doğru yola girer. Ancak bu isyancıların işleri hep yalan ve hiledir, yeminlerine güvenilmemelidir. Yıllardır yaptıkları eşkıyalığı terk etmeleri çok zordur. Eğer dünyanın en cömert sultanı olan Sultan Murad tüm isyancı Arapları öldürürse Mısır güvenli bir yer olur.

Gazâle-nâme (Mensûr)

Hadım Hafız Ahmed Paşa, sefer öncesinde Mısır kadıları, emirleri ve âlimlerinden asilerin nasıl ortadan kaldırılabileceklerine dair görüş ister. Muhyî de kendilerine danışılan âlimler arasında yer almaktadır. *Gazâle-nâme*'nin mensur kısmı, Muhyî'nin Hadım Hafız Ahmed Paşa'ya bu konuda verdiği cevabı konu edinir. Yazar, burada fıkıh bilgisini ortaya koyar.

Mensur bölüm, 1 giriş ve 3 makaleden oluşmaktadır:

Bölüm Adı	Sayfa Aralığı	Özet
[Muqaddime]	412 ^b -413 ^a	Eserin girişi olan bu kısım, Arapça hamdele ve salvele ile başlar. Sonrasında sebeb-i telif gelir. Buna göre Mısır'da yol kesen, şehri basan ve halka eziyet eden asi Araplar vardır. Bunların başında da Gazâle tayfası gelir. Bu asilerin ortadan kaldırılması yöneticilerin ve tüm halkın boynunun borcudur. Nihayet Sultan Murad, asileri ortadan kaldırması için Hadım Hafız Ahmed Paşa'yı Mısır'a tayin eder.
Maqâle-i Ülä	413 ^a -413 ^b	Bu bölüm, asilerin sıfatını, baskınlarını ve zamanında yapılan mücadeleleri konu edinir. Asi Araplar, Memluklar zamanından beri Kahire civarındaki Cîze, Şebrement, Ümmi Hunân, Dimnâvî ve Dehşûr beldelerinin halkını haraca bağlamıştır. Bununla kalmayıp yer yer baskınlar yapmışlar ve yağmaya girişmişlerdir. Sultan Barsbay, Kayıtbay ve Osmanlı yöneticileri her kadar üzerlerine gitmişlerse de izaleleri mümkün olmamıştır. Bu asiler, şeriata ve yöneticilere uymayıp İslam dışı hareket ederlerdi. Halktan kimi yakalarlarsa mal ve mülkünü alıp öldürürlerdi. Hadım Hafız Ahmed Paşa birkaç defa elçi gönderip itaate davet ettiyse de muvaffak olamadı. Bu sebeple asilerle savaşmaktan başka çare kalmadı.
Maqâle-i Şâniye	413 ^b -415 ^a	Bu bölümde Maide suresi 33 ve 34. ayetlere göre asilerin öldürülmelelerinin caiz olup olmayacağı ele alınır. Buna göre Allah ve Resul'ü ile mücadele edenlerin, yeryüzünde fesat çıkaranların, cezası öldürülmektir. Eğer öldürdükleri kişinin yakınları affederse o affa bakılmaz, yöneticinin hükmü geçerli olur. Hem cinayet işleyip hem mal aldılarsa öldürüldükten sonra asırlılar. Eğer sadece mal alırlarsa ve bu mal on dirhemi geçerse elleri ve ayakları çaprazlama olarak kesilir. Eğer sadece korkutmak ve kargaşa çıkarmak isterlerse oldukları yerden sürülürler. Eğer yakalanmadan önce tövbe ederlerse tövbeleri kabul edilir. Hem bu dünyada hem de ahirette azap gerekmez. Ancak yakalandıktan sonra tövbe ederlerse ahiret azapları kalkar. Bu dünyada ise hak sahibinin isteğine göre cezalandırılırlar.
Maqâle-i Şâlişe	415 ^a -415 ^b	Burada, yukarıdaki mütalaaya dayanarak, asilerin öldürülmelelerinin caiz olduğu açıklanır. Bunun yanında eserin yazılış sebebi söylenir. Buna göre söz konusu ayetlere dayanarak (Maide 33-34) asilerin öldürülmeleleri caizdir. Böylece insanların hakları korunacak ve güvenlikleri sağlanacaktır. Hadım Hafız Ahmed Paşa, Mısır'ın ileri gelen âlim, emir ve kadılarından

		asilerin durumu ve nasıl ortadan kaldırılacaklarına dair bilgi istemiştir. Muhyî de eserini bu isteğe cevaben yazmıştır. Nihayetinde asiler katledilip asayiş sağlanmıştır.
--	--	---

2.5. Şekil

Gazâle-nâme, manzum ve mensur olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölüm, müstakil eser hüviyetindedir. Fakat konu olarak birbirini tamamladığı için tek bir eser başlığı altında incelenecektir. Manzum *Gazâle-nâme*, mesnevi nazım şekliyle yazılmış, 355 beyitlik bir eserdir. Eser toplam 6 varaktır. Mensur *Gazâle-nâme* ise 4 varaktan oluşur. İlk varakta (412^b) 13, son varakta (415^b) 6; kalanlarda ise 23 satır yer alır. Her iki eser de talik hatla yazılmıştır. Başlıklarda sürh, metinlerde siyah mürekkep kullanılmıştır.

2.5.1. Vezin

Manzum *Gazâle-nâme*, Mütেকârib bahrinin *fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül* kalıbı, namıdiğer 'Şehnâme vezni' ile yazılmıştır. *Gazâle-nâme*'de vasl, imâle, med ve zihaf gibi aruz uygulamaları bulunmaktadır. İmâle, bu uygulamaların metinde en çok görülenidir. Onun arkasından med ve vezin gereği yapılan ses türetimi gelmektedir.

Vasl:

Olup bir seher gizlü sırrlar 'ayân
Gelüp bunu bir vâkıf eyler beyân (249)

Aşağıdaki örnekte, ünsüz bir harf olan ayın, ünlü (elif) olarak kabul edilmiş ve vasl-ı ayn yapılmıştır.

Tüfikle birin Şağır 'Osmân yıkar
İner kim kese başın ol pür-hüner (236)

İmâle-i maksûre:

Çırarlar niçe yüzini ol zamân
Döner yüzleri hep kaçarlar hemân (248)

İmâle-i memdûde (med):

Tağallübleri cümle meşhûrdur
Tasallufları dilde mezkûrdur (85)

Aşağıdaki örnekte, Türkçe bir sözcük olan 'ılğar'da med yapılmıştır:

Olar üzere ılğar göndermiş ol
Biraz nâr-ı a'dâyı söndürmüş ol (78)

Zihaf:

Bi-ğamdi'llâh ey şehryâr-ı zamân
Hudâ râzi senden çü halk-ı cihân (59)

Manzum metinlerde vezin gereği bazı sözcüklerde ses türetimi yapılabilmektedir. M. Fatih Köksal, bunun, vasl, imâle, med ve zihaf gibi uygulamalardan ayrı ele alınması gerektiğini belirtir (Köksal, 2017: 52):

O gün ebr-i gerd itdi şemsi nihân
Mihir gitdi kîn ol dem oldu 'ayân (230)

Eserde aruz kullanımına dair dile getirilmesi gereken bir diğer husus Muhyî'nin, bölüm başlıklarını, metinle aynı vezinde oluşturmuş olmasıdır. Metne bakıldığı zaman, bölümleri ayıran başlıkların da vezinli olduğu görülmektedir.

2.5.2. Kâfiye ve Redif

a. Kâfiye

Kâfiye-i mücerrede, yalnız revî harfi ile yapılan kafiyedir. Metinde, mürdef kâfiye ile beraber en çok bulunan kâfiye türüdür:

Çerâğ-ı rûsûl nûr-ı ehl-i sübûl
 Ol oldu sebep olmağa cüz' ü kü'l (19)

Kâfiye-i mürdefe, ridf harfinin bulunduğu kafiyedir. Metinde en çok geçen kâfiye türüdür:

Bilür mi seni 'aql ü vehm ü kıyâs
 Ki bu 'ilme anlar durur nâ-şinâs (4)

Kâfiye-i mukayyede, kayd harfinin bulunduğu kafiyedir:

Bulup gâfil anı o kavm-i neje**nd**
 Keserler başın eyleyüp çok geze**nd** (106)

Kâfiye-i müessese, tesis harfinin olduğu kafiyedir. Metinde en az bulunan kâfiye türüdür:

Velî dâyimâ nehb ü gâret idüp
 Niçe vechile zûlmı 'âdet idüp (79)

Gazâle-nâme'de kâfiye genel itibariyle başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Ancak metinde bazı kâfiye kusurları da bulunmaktadır. Bunlar şöylece sıralanabilir:

Çekim ekinin kâfiye olarak kullanılması:

Niçe biñ 'Arab cem' olup bir seher
 Muqâbil gelürler ki ceng idel**er** (186)

Hazvın farklı olması (ikva):

Ki tâ Circe'ye itselerdi fir**âr**
 Hemân cerr ide 'asker-i bî-ş**ümâr** (120)

Revinin farklı olması (ikfâ):

Levâzım olup cümle âmâde hep
 Sipâhîleri şoñra kıldı tale**b** (128)

Klasik Türk şiirinde kâfiye sözcükleri genellikle Arapça ve Farsçadır (Saraç, 2007: 275). Bu özellik *Gazâle-nâme*'de de geçerlidir. Bununla birlikte eserde Türkçe sözcüklerle oluşturulmuş kâfiye örnekleri de vardır:

'Azûz u Mülûke Hâşûbe ü**ç**i
 'Uşâtile iderdi dâyim gü**ç**i (74)

Hizebrân çü rübahlara irdiler
Mezârîk ormanına girdiler (213)

Metinde cinaslı کافیye örnekleri de bulunmaktadır:

Velî çäre hergiz bulunmazıdı
Ki varanlaruñ müddeti azıdı (101)

O bāğīleri çün bulur tağda
Hemān himmet ider ki hep tağuda (202)

b. Redif

Gazāle-nāme'de ahengi sağlayan bir diğer unsur rediftir. Eserde ek, sözcük ve sözcük gruplarından oluşan redifler kullanılmıştır.

Eserde, beytin ahengini artırmak için mısra başı, ortası ve sonunda kullanılmış redif ve کافیye örnekleri de mevcuttur. Bu örneklerin bazıları (80, 219, 227, 232, 270. beyitler) asilerin yaptığı fenalıkları ve savaşın verdiği harareti anlatmaya vesile olmuştur:

Yağarlardı zāri'lerüñ hürmenin
Keserlerdi şāri'lerüñ me'menin (80)

Kimin biçdiler kimini kırdılar
Kimin dildiler kimini dürdiler (227)

Kesildi biçildi kırıldı kimi
Açıldı saçıldı ırıldı kimi (232)

İlāhī İlāhī bi-envār-ı Zāt
İlāhī İlāhī bi-ḥaqq-ı Şifāt (352)

Aşağıda 'Metin' başlığı altında Gazāle-nāme'nin manzum ve mensur metinleri verilmiştir.

METİN

[407^a] **Gazāle-nāme-i Muhyī Manzum**

[407^b] *fe'ûlün / fe'ûlün / fe'ûlün / fe'ûl*

-++ / -++ / -++ / -+

1 İlāhī be-ḥaqq-ı Kelām-ı Qādīm
İlāhī be-nūr-ı reh-i müstakīm
İnāyetle vir ḳalbe feyz-i beḳā
Hidāyetle göster ṭarīḳı baḳā
Bilindi bülendī vü pestīde tā
Ki hestī senüñdür yoḳ artuḳ Ḥudā
Bilür mi seni 'aḳl ü vehm ü ḳıyās
Ki bu 'ilme anlar durur nā-şinās

- 5 Senüñ varluğun var u ğayrun muḥāl
Budur ehl-i ḥāl olana ḥasb-i ḥāl
Çü sen zāhir ü bāṭın olduñ ‘ayān
Dil ü dīdeden şānuñ olmaz nihān
Velī göz kanı göre āyātuñı
Hem ol dil kanı kim bile zātuñı
Çü bu şānile ey Ḥudā-yı mecīd
Seni bilmek ü görmek oldu ba‘īd
Gerekdür ki āgāh olan merd-i rāh
Bile ‘arif-i ḥaḳkı nūr-ı İläh
- 10 Odur nūr-ı a‘zam odur zıll-ı Ḥaḳ
Odur şems-i ekrem bi-Rabbi’l-felaḳ (10)
- Budur Na‘t-ı Serverde Olan Edā**
- Ser-i serverān ü muṭā‘ ü muṭī‘
İki ‘alem ehline oldur şefī‘
Anuñ medḥin itmekde kâşır zebān
Kaçan na‘tını ide vaşf u beyān
Muḥammed ki ḥamdile Maḥmūd odur
Cihāndan hemānā ki maḳşūd odur
Kılup zulmet-i küfri merfū‘ o nūr
İdüp ‘adl-i dīnile ol meh zuhūr
- 15 Kılup nefis ü a‘dāyı rūḥına rām
Cihādına ol kıldı iḳdām-ı tām
Şerī‘atla oldur tarīḳat esās
Budur ma‘rifet ey ḥaḳīḳat-şinās
‘Adū gerçi baş çekdi oldu za‘īm
Anı tığ-ı vaḥdetle kıldı dü-nīm
Nebī-yi mufahḥam imām-ı enām
Resül-i mükerrem ‘aleyhi’s-selām
Çerāğ-ı rüsül nūr-ı ehl-i sübül
Ol oldu sebab olmağa cüz’ ü küil
- 20 Şenāsını iḥşā ider mi zebān
K’ola Ḥaḳ te‘ālā aña medḥ-ḥvān
Şalāt ü selām ü taḥiyyāt-ı tām
Ola āl ü aşḥābına ber-devām (11)

Şeh-i Dehre Medh ü Şenâ vü Du‘â

- Gel ey ‘ârif-i zıll-ı nūr-ı Hudâ
Hüdâ mihri yiter halîfe saña
- Şan ol şems-i evvel durur bî-gümân
K’olur ‘ayn-ı ‘adli o yüzden ‘ayân
- Anuñla kavî olmada şer‘ ü dîn
Kıla muhkem anı Kavîyy-i metîn
- 25 Anuñla binâ-yı şer‘ üstüvâr
Murâd-ı cihân oldı ol kâm-kâr
- Emîn-i ‘adâlet emân-ı cihân
Mu‘în-i şerî‘at zamân-ı zamân
- Sipihri-i sa‘adet cihân-ı kerem
Ferîdün-fer İskender-i Cem-şaşem
- Hafîz-i eķâlîm Sultân Murâd
Naşîr-i cihân nâşîr-i ‘adl ü dâd
- Mülâzım der-i devletinde cihân
Müdâvim ‘ubüdiyyetinde şehân
- 30 Ğulâm-ı deri Husrev-i tâc-dâr
Muhtî-i eķâlîm ü ‘âlem-medâr
- [408^a] Cihân-pâdşâhâ Hudâ-yı cihân
Ola nâşîruñ luţfla her zamân
- Hudâ’dan olup feth ü nuşrat qarîb
Beşâret ola mü’mînîne naşîb
- O olup Mekke eşrâfı emrüne râm
İrür her dem anlara in‘âm-ı ‘âm
- Kılup bir kuluñ Mışr’a hâkim revân
Şan ölmüşken irişdi Mışr’a revân
- 35 Odur ‘adl ü inşâfuñ iden ‘ayân
Odur bâ‘iş-i hayr-ı şâh-ı cihân
- Yemen’de turup bir kuluñ hüküm ider
Habeş’de biri hıdmetüne gider
- İder bir kuluñ zabt-ı mağrib-zemîn
Olur bir kuluñ maşrıķ emrin zamîn
- Kılup bir kuluñ kesr-i Kisrâ hemân
‘Acem tahtın aldı vü kıldı mekân

40   Halîfe olup biri Bağdâd'da
                       Biri Başra'da dâdı imdâdda
                       Çü Şirvân'a bir kuluş oldu revân
                       Revân bir kuluşdan bulupdur revân
                       Kefe Hanlığı'n bir kuluş zabt ider
                       Biri Deşt'de hüküm ider bî-ğazer
                       Çü hükmün iripdür bu dünyâya hep
                       Cihân halkına şimdi budur erib
                       Ki iki cihânda Hudâ-yı enâm
                       Sa'âdetle ide seni müstedâm (22)

'Adil-nâme-ile Du'aya Senâ

45   Der-i devlet-i hazret-i 'izzete
                       Sa'âdetlü ol südde-i nuşrete
                       Budur cümle Mısr ehline 'arz-ı hâl
                       Bi-ğamdi'llâh idüp melâl irtiğâl
                       'Adil-nâme irsâl idüp şehryâr
                       'Adâletle pür oldu şehri diyâr
                       Kuzâtıla begler olup müctemî'
                       Okındı vü hep oldılar muṭṭalî'
                       Didiler ki şükr ü senâ-yı Hudâ
                       Bize pādşeh eylemiş çok 'aṭâ
                       Kılup terbiyyet kullarını o şâh
                       Keremler idüp kılmış irşâd-ı râh
 50   Semî' ü muṭî' oluban cümlesi
                       Kılup 'acze ikrâr kesdi sesi
                       Hemîşe olup şer' ü kânûna râm
                       Bulur Mısr dâyim bulardan nizâm
                       Dağı luṭf u iḥsân idüp şehryâr
                       Kerem eyleyüp halk-ı Mısr'a nişâr
                       Du'â eyleyüp ehl-i Mısr'a revân
                       'Aṭâ kıldı luṭfıyla şâh-ı cihân
                       Mısr halkı çün anı güş eyledi
                       Yem-i luṭf-ı Hâk şanki cüş eyledi
 55   Hidiv'e senâ vü giriv-i du'â
                       Mısr arzına virdi neşv ü nemâ

- Meşâyıhla begler kuzât ü sipâh
Sipâs ü taḥiyyatla açup şifâh
Cenâb-ı Hudâ'ya idüp çok du'â
Didiler ki ey Vâhib-i pür-'aṭâ
Bu şâh-ı kerem-kâra sen ol mu'în
Hemîşe sa'âdetle eyle emîn
Bi-ḥamdi'llâh ey şehryâr-ı zamân
Hudâ râzî senden çü halk-ı cihân
60 Mışır halkı ḥod cümlesi dâyimâ
İderler du'â vü kılurlar şenâ
Huşûsâ ki şimdi şeh-i kâm-kâr
Du'â idüp anlara virdi vaḳâr
Sebeb oldı çün Hâfız Aḥmed aḡa
Ne var alsa paşalar içre du'â
Ki dâyim Mışır halkına 'adl ider
Odur ḥâfız-ı Mışır-ı 'adl ü hüner
Budur pādşehden enâma ṭaleb
Du'â-yı şehe dâyim ola sebeb
65 Kılur devlet-i şehde dâd u emân
[408^b] Bu da şâha bir devlet oldı hemân
Kerem-güster oldı çün ol ḥâliyâ
Emân-ı Hudâ'da ola dâyimâ
Ziyâd eyleyüp 'adlini her zamân
Kerem Nîl'ini Mışır'a kıldı revân
Hudâyâ şeh-i dehri kıl ber-devâm
Be-ḥaḳḳ-ı Muḥammed 'aleyhi's-selâm (25)
- 'Uşâtuḡ Şifâtınadur İbtidâ**
- 70 Daḡı Mışır ahâlîsi hep didiler
Ki şeh def'-i zulm isterise eger
Niçe müddet oldı ki A'râb'dan
Gelür Mışır'a her dem cefâ vü miḡen
Nifâkile küfr oldı A'râb'a kâr
Eşedd olsalardı baḡîde ne var
Huşûşâ bulardan re'îsü'l-fesâd
Muḡârib çü 'Âd işleri hep 'inâd

- Ğazāle be-nām ü 'Azāzīl'e rām
 Rezāletle tuġyānları ber-devām
 'Azūz u Mülūke Haşūbe üçü
 'Uşātile iderdi dāyim gücü
 75 Dağı niçe biñ müfsid olup refīk
 Olar nuşratıyla keserler ʔarīk²
 Hıyānet idi dāyimā işleri
 Dağı hūn-ı nā-ħaḫdı cünbişleri
 Niçe kerre merhūm Şeh Kaytbay
 Cerīde idüp 'asker-i tiz-pāy
 Olar üzre ılıġar göndermiş ol
 Biraz nār-ı a'dāyı söndürmiş ol
 Velī dāyimā nehb ü ġāret idüp
 Niçe vechile zūlmı 'ādet idüp
 80 Yaġarlardı zāri'lerün hırmenin
 Keserlerdi şāri'lerün me'menin
 Niçe kere Bābü'n-naşr'dan girüp
 Miyān-ı Mışır'da belā irgürüp
 Züveyle ḫapusından idüp hırūc
 Hemān zıvlayup ʔaġa ider 'urūc
 Selāḫin-i Çerkes ḫalup 'ācizīn
 'İlāc itmemişler o derde hemīn
 Re'āyāya anlar taşarruf idüp
 Hıyānetle 'udvān rehine gidüp
 85 Taġallūbleri cümle meşhūrdur
 Tasalluḫları dilde mezkūrdur
 Ḫılıp bāz-ı ervāmı her dem şikār
 'Azāb ü 'iḫāb eyleyüp bī-şümār
 Olup müstaḫill her dem içüp şarāb
 Kimin ḫatlı iderler kimini kebāb
 Nikāḫ itmeyüp ondan artuḫ zeni
 Taşarruf iderler o ḫavm-i denī
 Şa'āyirden İslām'a lāzım olan
 Ne var ise terk eyler anlar revān

² Bu beyit der-kenārdır.

- 90 Ne kâzîye hergiz iderler rücû‘
Ne hükâmâ bir kez kılurlar huşû‘
Olup kendüler müftî vü kâzî hem
Virürler Müselmânlarâ hem elem
Kılup Cîze’de niçe dürlü fesâd
Bu vechile buldı ‘inâd iştîdâd
Olup Şebrement ile Ümmi Hunân
Olara hemîşe hişâr ü mekân
Dağı oldı Dehşür ü Dimnâvî cây
Dağı her ne yirde ki ola kolay
- 95 Niçe biñ re‘âyâdan emvâl ü zer
Alup hüküm iderler olar bî-ğazer
Dağı vech-i kıblîden ü baħrîden
Dağı şarkdan ğarbdan her gelen
Ticâret ahâlîsi hüccâcdan
Ve bî’l-cümle ehl-i seferden olan
Karîb olsalar Mısr’a ğâret idüp
İhânet iderler hıyânet idüp
Dağı Devlet-i Âl-i ‘Osmân’da
Gelen hâkimân bunda her ânda
- 100 Görüp anlaruñ cevriñi dâyimâ
[409^a] İderlerdi irsâl ılğar aña
Velî çâre hergiz bulunmazıdı
Ki varanlaruñ müddeti azıdı
Karâfil’e Mısr-ı ‘atîka gelüp
Yeñikapu’dan niçe âdem alup
Dağı ‘Âdilliyе’de zulmıla hem
Şoyup katlı idüp virdiler hem elem
Niçe yıldur ola kavla tâ kolay
Varup buñlar anları bekler her ay
- 105 Dağı Cîze’de şimdi Şeyhü’l-‘Arab
Olan Ca’fer’i bir şeb idüp taleb
Bulup ğâfil anı o kavm-i neğend
Keserler başın eyleyüp çok gezend
Olar kılmış iken anı ihtiyâr
Hıyânet idüp kıldılar kâr-zâr (39)

Be-Emr-i Hudâ 'Azm-i Re'y[-i]³ Vegâ

İrüp ğayret-i pādşāhī tamām
Ġazāle izālesi oldu merām

Gice gündüz iderdi paşa du'ā
Ki bu zālīmīn ortadan ref' ola

110 Çü mīkāta mevķūf olupdur zuhūr
Ne var olsa evķāta merhūn umūr

Olup Hāķ te'ālā mu'īn-i enām
Hemān kıldı paşaya ilhām-ı tām

Hidāyetle kıldı 'ināyet Hudā
Ki tedbīre çayır bahāne ola

Gelüp Cīze'de eyledi çün maķām
Otaķlarına geldi begler tamām

Ķıyām-ı hıyāmīle şahrā hemān
Ķıbāb-ı felekden virürdi nişān

115 Açup şemseler haymelerden niķāb
Tınābı şu'a' u refārif seķāb

Nücūm-ı sipāhī gelüp çün melek
O gün yir yüzi oldu reşk-i felek

Ķuzāt u ahālī-i tedbīr hem
Gelüp fethīle kesr için oldu zām

Bilindi ki sābıķda ılĝar olan
Bir iki gün ancaķ olurmuş revān

Zāfersüz dönerlermiş āķır hazīn
Velī şimdi bu oldu rāy-ı güzīn

120 Ki tā Circe'ye itselerdi firār
Hemān cerr ide 'asker-i bī-şümār

Eger Berber'e itselerdi gürīz
Terāş eyleye serlerin tīĝ-i tīz

Eger rāyı Hind'e kıllalar hemān
Döke ķanların tīĝ-i Hindī revān

Velī ol dem olur bu tedbīr tām
Zahīre ola daķı in'ām-ı 'ām

³ Metinde 'Re'y ü Vegâ' şeklindedir. Anlam gereği 'Re'y-i Vegâ' şeklinde okundu.

- 125 Ve bi'l-cümle 'arz-ı şeh-i kām-yāb
Maşūn ola diyü bu oldu cevāb
Ki paşa cimāl ü mevāşīsini
Koşup 'askerile havāşīsini
Eger beksimāt u eger cubn u mā
Niçe yüz kanātır oldu fedā
Dağı iki biñ kīle medşüş-ı fül
Cimāl oldu icmālile biñ hamül
Levāzım olup cümle âmāde hep
Sipāhīleri şorıra kıldı taleb (21)

Gelüp 'Asker İrdüğü Şubh u Mesā

- 130 Çavuşlar gelüp çayıra hep süvār
Binüp yoqlanıldı yemīn ü yesār
Şecā'atde cür'etde mümtāzlar
Şikār-ı e'ādīde şah-bāzlar
Binüp yoqlayup eyleyüp intiḥāb
Kelāğ üzre şaldı şanasın 'uqāb
[409^b] Ġazāle izālesine her dilīr
Ġazāle şikāra gider şanki şīr
Kimisi otağ ḥārisi oldılar
Duzak kurdı şan kurda ehl-i şafer
Ekālīm-i Mışır'a irişdi ḥaber
Gelüp cümle keşşāfī cem' oldılar
135 Çü 'Abdü'l-laṭīf irdi şarkıyyeden
İrişdi süyūfile şan Zū'l-Yezen
Bir iki yüz ādemle irdi ḥafīf
Görüp ḳahrını didiler yā Laṭīf
Menūfiyye'den Ḳāsım-ı tığ-zen
Gelüp 'askeri oldu leşker-şiken
Zümürrüd cehe(?) dek eger şeh-liḳā
Ḳaçarsa yiterdi o la'līn ḳabā⁴
Binüp eblaḳ ayğırlara her biri
Yir altında Devḫāl'ün(?) oldu yiri

⁴ Bu beyit der-kenārdır.

- 140 Gelüp Ca'fer-i ğāzī Kalyob'dan
 'Arab oldu tayyār şankim zağan
 Dağı Behnesā kāşifi Aḥmed'e
 Dinildi 'Arab'da ide 'arbede
 Kılup bir zamān-ı mu'ayyende va'd
 Ki ol pādşāh için olmışdı sa'd
 Muḳarrer maḳarda kılalar ḳarār
 Gazāle ğazālarda ide firār
 Yine yoklayup istimāletle hem
 Cenāḥeyne ḳalbiyle ḳıldı kerem
- 145 Didi ey ğulamān-ı sultān-ı dehr
 Emīrān-ı ceng ü hizebrān-ı ḳahr
 Sa'ādetlü devletlü şāh-ı cihān
 Ki şāhān-ı 'ālem derinde devān
 Cihān ḫalkına dāyim in'āmı 'ām
 İrür ehl-i Mıṣr'a dağı lā-kelām
 Teraḳḳī-ile ḳıldı pes va'deler
 Ki dāyim 'ināyetle olur zafer
 Otağa varup cümle begler tamām
 Münāsib nedür diyü oldu kelām
- 150 Ki şarkıla ğarbuḅ muḫāfızları
 Kim ola dağı 'askerūḅ serveri
 Dinildi Ḥakīmoĝlı ser-dār ola
 Ki ḫikmetle ḫükm ider ol dāyimā
 Şecā'atle meşhürdur ol emīr
 Ne var 'askere olurise emīr
 Ḳapucıbaşı Ḥızır Ağa'yı hemān
 Bile ḳıldı ādemleriyle revān
 Dağı Ḥıṣm Maḫmūd Beg ol zamān
 Ola bekçi Mıṣr-ı 'Atīḳ'a revān
- 155 Odur lāyık-ı luṭf-ı şāh-ı cihān
 Ki ḫaşmı ḳaçar ḳahr ideler bir ān
 Meḫemmed Beg'e 'Ādiliyye maḳām
 Olup def'-i zūlm için itdi ḫurām
 Kemīnde ṭura dağı Cündī Ḥüseyn
 Ki begler içinde odur faḫr ü zeyn

- Mışır'da dinür aña mîr-i şecî'
 'Arab havf ider andan olup muñî'
 Emîr-i kebîr ya'nî Küçük Sinân
 Ola taraf-ı Hılvân'a hâriş hemân
 160 Çü 'ulvî durur himmeti bî-direng
 Ne var şarkdan eylerise o ceng
 Cebeci 'Alî Beg de giydi cebe
 Kevâkib gibi virdi çok kevkebe
 Dağı Kâzî İbrâhîm ol pîr-i kâr
 Tura'da tura diyü oldu karar
 Görür âteş olaydı gülşen gibi
 K'aña cengsüz bağ külhan gibi
 Menâfiz olup cümle 'Urbân'a teng
 Yüridi fezâya hizebrân-ı ceng
 165 Otağıla çayır penâhı için
 'Arablar gelürse tebâhı için
 Turup Pîrî Beg küh-ı Elbürz-vâr
 Yanında niçe 'asker-i gürz-dâr
 Odur pîr-tedbîr ü ehl-i şalâh
 Zaferle bulur kanda gitse felâh (39)

[410^a]

Budur Evvelâ İbtidâ-yı Gazâ

- Dağı Kâzî Maḥmûd ol şeh-süvâr
 Ki begler içinde odur şehryâr
 Niçe şîr-i gurrânla kıldı devr
 Ki bir kimseye kılmaya kimse cevri
 170 Nehengân-ı cevşen-ķabâ her biri
 Pelengân-ı rûşen-liķâ her biri
 Cize kâşifi virür aña haber
 Ki bir niçe yüz mülhid itdi güzer
 Hemân ilgayup ol dem eyler şitâb
 Kaçar cümle şan şîr öñinden kilâb
 Çeker bunda kimin o Rüstem-kemend
 Niçesin kıılır anda ol çend çend
 Bedî'ü'z-zamândur çün ol hoş-liķâ
 Ki aña itâ'at ider lenduhâ

- 175 Çü oldı bu âşübile rustahîz
 ‘Adū dūzaḥa ṭutdı rāh-ı gürîz
 Çek-â-çāk-ı ḥaṇçerden irüp şadā
 Güm itdi reh-i ḥikmeti ‘aql u rā
 Daḥı Mîr ‘Oşmān o bebr-i beyān
 Odur şimdi Mısr içre şîr-i jiyān
 Nehenge çala cengile çeng eger
 Çeşesinden ide çü şîrān dü-ser
 Olup Ḥālidî hem Kızıl Aḥmedî
 Anuñçün odur leşkerüñ evḥadı
- 180 Ḥasan Beg daḥı oldı sekrān-ı ceng
 Çü pîlān-ı mest irdi urdı ḥadeng
 Kılur tāht tā taht-ı Kisrā eger
 ‘Adū kaçsa irür o şeh-bāz-per
 Daḥı ṭurđı Maḥmūd Beg ibni ‘Alî
 Ki akrānınuñ ol durur emşeli
 Meḥemmed Beg ibni Şükr Beg tamām
 Şükür k’eyledi cümle A’rābı rām
 Emān-ı Ḥudā’da koyup cümle hep
 Rücū’ eyledi Mısr’a paşa o şeb
- 185 Re’āyā mühimmine kıldı şürū’
 Berāyā merāmına itdi rücū’ (18)
- Budur İren A’rāba Evvel Belā**
- Niçe biñ ‘Arab cem’ olup bir seḥer
 Muḳābil gelürler ki ceng ideler
 Velî bāz pervāz kılsa eger
 Niçe biñ-ise zāğ alayı kaçar
 Hizebrile hirre kaçan ide ceng
 Kaçar rübah eylerse ḥamle peleng
 Deliḳurd u ‘Abdü’l-laṭîf irteşür
 ‘Adū leşkerine hemān girişür
- 190 Kılur ḳahr ‘Abdü’l-laṭîf anlara
 Çalar Ḳurd çengāl-ile yüz bere
 Daḥı ibni ‘Ādil gelür ol zamān
 Kılur ref’-i zulm-i e’ādî hemān

- Süleymân-ı kâşif ki mihmân-dâr
Olup zabt-ı dīvânla buldı karar
E'âdiyi tîğı kılup derd-nâk
Niçesin hemân kıldı mihmân-i hâk
'Alî şîr-veş hem 'Alî-i Ziyâb
Ferîdün'la irdi vü kıldı şitâb
- 195 Muqâbil geleydi Ferîdün Şâh
Çü Daḥḥâk olaydı her işi tebâh
'Adû bağıyle gerçi kaldırdı baş
Bular tîğıla eylediler terâş
O dem Menfalûṭ kâşifi çün gelür
O da ol arada niçe baş alır
Sinân-ı kâşif irdi çü Fayyûm'dan
Şanasın ki 'asker gelür Rûm'dan
Bir iki yüzün ol gün idüp helâk
Dönüp yüzleri kıldılar 'azm-i hâk
- 200 Ayak götürüp hep firâr itdiler
Varup tağ başında karar itdiler (15)
- Bu Ceng Oldı Beş Gün Pey-â-pey Şehâ**
- [410^b] Yine hikmetu'llâh-ile bir şehir
Ḥakîmoğlu 'askerle tağa gider
O bâğileri çün bulur tağda
Hemân himmet ider ki hep tağuda
Sürüp esbin anlara ol şeh-süvâr
Kıla bād-pâyile tâ hâk-sâr
Gelür anlar üstine üç biḡ 'adû
Urup na'ralar bî-ḥazer sū-be-sū
- 205 Ḥakîmoğlu'nı çün görürler hemân
Bilürler ki hükminde virmez emân
Mefer bulmayup ol nefer-i bî-zafer
Muqarrer iderler saḡarda maḡar
Bilürler ki hikmetle ider 'amel
Vaşyyet qabûl itmez itse cedel
Döner cümlesi kerr ü ferrile hep
Ki tâ vireler döne döne ta'ab

- Çü âheng-i cengî-peleng ol neheng
Direngle alur çengine beş hadeng
- 210 Kılur her biri beş 'adûdan güzâr
Beşer kıomaz olur şerâr ehli zâr
İdüp her biri sînesini siper
'Adû sūyına kıldı perrân se-per
Ecel nâyı çünkim şalâ eyledi
'Adû cānı tenden celâ eyledi
Hizebrân çü rûbahlara irdiler
Mezârîk ormanına girdiler
Tüfek nârı yakdı çü mızrakları
Yanup hırmen-i hâr kıldı yiri⁵
- 215 Tüfek mârı perrân kılup mühreler
Ol âhenle oldı niçe çihre zer
Siperden geçüp nîzeler tîr-vâr
Kumâş-ı güle sūzen ildürdi hâr⁶
Hidâyet kılup tîğlar ol zamân
Reh-i mevte a'dâyı kıldı revân
Cihân-pehlevânlar çü pîl-i demân
'Adû leşkerin kırdılar bî-emân
Kimi tu'me-i şîr-i ğurrân olur
Kimi loğma-i tîğ-ı bürrân olur
- 220 Herem tağların kimi kıldı penâh
Kimi tağlar üstine aşurdı râh
O Fir'avn'lar kıldı ehrâmı cā
'Aşâ-yı Kelîm irdi şan ejdehâ
Sinân Beg'le çün irdi Cündî Hüseyin
Hemân tıldı âşübile hâfıkayn
Gelüp Hızır Ağa'yla paşalılar
Şalup velvele kırdılar bî-ğazer
İrüp 'asker-i Mîr 'Oşmân hemân
İhâta kılor tağları ol zamân⁷

⁵ Bu mısra der-kenârdır.

⁶ Bu mısra der-kenârdır.

⁷ Bu mısra der-kenârdır.

- 225 Çeküp Hâlidî tîğın ol Hâzma-vâr
Hemân çignedür cümle ol şeh-süvâr
Kimi tîğile kimi kûpâl-ile
Kimi tîrile kimi evşâl-ile
Kimin biçdiler kimini kırdılar
Kimin dildiler kimini dürdiler
Süm-i esbden lerze itdi zemîn
Felek başına hâk kodı hemîn
Felekde tüfek ra'şe itdi pedîd
Dağı işledi âteş işin hadîd
- 230 O gün ebr-i gerd itdi şemsi nihân
Mihir gitdi kîn ol dem oldu 'ayân
Hevâya kimin rumhıla atdılar
Kimin tağdan aşğa şıçratdılar
Kesildi biçildi kırıldı kimi
Açıldı saçıldı ırıldı kimi (32)
- Budur Ceng-i 'Osmâniyân'a Şalâ**
- Yine bir gün olur esedler süvâr
'Adû katline her biri kîne-dâr
Yigirmi nefer gürg-i nerler çıkar
Ki rûbahları çâk çâk ideler
- 235 Meger iki biçden ziyâde 'adû
İderler ihâfâ gelüp rû-be-rû
Tüfekte birin Şağır 'Osmân yıkar
İner kim kese başın ol pür-hüner
- [411^a] O bâz üzre üşer niçe yüz gurâb
Ki rumhıla anı kıllalar kebâb
Döner gayrı yoldaşları ol zamân
Şanurlar ki öldürdiler bî-emân
O hod tîğ-ı bürrânı 'üryân kıllur
Niçesin hemân hâke yek-sân kıllur
- 240 Kesüp birisini döner anlara
Yayağ vurmacıkdur hüner anlara
Alup birinüñ rumhını katl ider
Binüp atına şonra cenge gider

Biner ol arada hemân ortadan
 Veli yir niçe yirde zaḥm-ı beden
 Çü ḥamle kılp cümleye at şalar
 Kaçarlar dir ey ḳavm *eyne'l-mefer*⁸
 Ziyâb'ile irür Ferîdün aḡa
 Müsâ'id olurlar iderler veġâ
 245 Çü şems-i cihân bâzî irgürdi tâb
 Zalâm-ı zulum ḳaçdı mişl-i ġurâb
 O dem irişür 'askerüñ nerleri
 'Adünuñ şerer-veş söner şerleri
 O ġün şâma dek ceng-i âşüb olur
 Şükür kim 'adü şonra maġlûb olur
 Kırarlar niçe yüzini ol zamân
 Döner yüzleri hep ḳaçarlar hemân (16)

Budur Vaşf-ı Ahvâl-i Dāvūd Aġa

Olup bir seḡer gizlü sırrlar 'ayân
 Gelüp bunu bir vâḳıf eyler beyân
 250 Ki esbân ü esbâbile ḡâliyâ
 Olupdur niçe 'âşîye Nehye câ
 Çü paşaya ma'lûm olur bu fiten
 Kılpur emr tâ nehy ola Nehye'den
 Meger ḡâzır olmışdı Dāvūd Aġa
 O ġün izn alır tâ ki ide veġâ
 Odur şimdi cündîligüñ serveri
 Anuñ tâbî'i Mışr cündîleri
 Olup bî-'aded ḳulları cündî hep
 ḡisâbın ḡisâb ider anuñ 'Arab
 255 Hemân ḳullarıyla olup ol süvâr
 Yürür anlara tâ ide kâr-zâr
 Niçe merd-i bebr-efgen ü kîne-dâr
 Ki her birisi şîr-i merdüm-şikâr
 Çü âheng-i kînile ol nerre-i şîr
 Dil-âverleriyle olurlar dilîr

⁸ 'Kaçacak yer var mı?' Kıyâme 10.

- Çü Nehye nevâhîsine irdiler
‘Uşātuñ nesi varsa dürdiler
- Gelüp nuşrat ü niçe esbâbile
Du‘â hâşıl itdi şeh-i ‘ādile
- 260 Giyüp hil‘at-i fâhire ol zamân
Aña kıldı paşa ri‘âyet hemân
- Muvâfık durur isti‘ânet aña
Münâsib durur her ri‘âyet aña
- Ki dâyim kıılır ‘arz-ı şâhı emîn
Rehinde ider cân ü başı rehîn
- Budur Ceng-i ‘Uzmâ vü Āhir-i Vegâ**
- Bir ikindi-iken iki biñ ‘Arab
Bu ‘aşruñ dil-âverleri cümle hep
- Bular gâfil-iken bulurlar hemîn
Şanasın ki ol gündi rûz-ı pesîn
- 265 Hücüm eyleyüp her tarafından hemân
Yürürler ki katl ideler bî-emân
- Ṭorayd itdürüp esb-i tâzîleri
Ki yek-sân kıla hâke gâzîleri
- Emîrân-ı Mısrî dilîrân-ı ceng
Ki her biri iderdi ceng-i peleng
- Olup Mısrî aygırlar üzre süvâr
O kısrakları kıldılar hep şikâr
- Binüp şîr-vâr atlarına hemân
Şan ejderler evürdiler rûbahân
- 270 Kimin tîr ü tîgile idüp şikâr
[411^b] Kimin tüfekile kııurlar figâr
- İrüp hâşma cellâd-ı hâşmı ol ân
Derisin şoyar başın alur hemân
- ‘Adūnuñ biri zerķ ider nâ-gehân
Ki tâ rumhıla aña ide ziyân
- Muķarka‘ irişüp ider ķar‘ o ân
Lekedle anı şar‘ ider bî-emân
- Serinden geĉen bir fedâyî hemân
Alup rumhın at sürüp eyler figân

- 275 Benem İbni ‘Aclân ü şâhib-ķırân
Gelen cengüme hiç bulur mı emân
Sürer haylî haylin o re’s-i ħazân
‘Adîl ister ol zâlim-i bed-zebân
Urup na‘ra-i ra‘d-veş nâ-gehân
Gelür hemçü berķ İbni ‘Adil revân
Eline alur nîze-i cân-sitân
Ki şimdi benem Rüstem-i Dâstân
Dilerdi k’ide İbni ‘Aclân ziyân
Velî ‘Adil’i irdi çeldi hemân
- 280 Delüp rumhı ‘Aclân’la atın revân
Yire şancılur üç qarış bî-gümân
Çıkar biri daħı ider ceng o ân
Kılur katl anı daħı virmez emân
Şikârın alur çün o bebr-i beyân
Niçe ħük aña ħamle ider hemân
Olur ħardaşı Bedr aña sâye-bân
Nücüm-ı ‘adû ol dem olur nihân
Daħı İbni Ca‘fer ‘Alî de hemân
Keser bir kaçın tâ kaçarlar revân
- 285 Kaçan bir kaçını biçer ol civân
Kaçarlar kıçına o çoçdan ol ân
Muķâbil gelüp bir ‘Arab nâ-gehân
Babañ kâtiliyem dir ider fiğân
Anuñ püştîje müşt urur ol civân
Nerimân urur şanki gürz-i girân
Dehânından olur düşüp ħan revân
Anuñ da keser başın inüp hemân
Daħı Muştafâ kâşif ol köhne-gürg
Ki şîrân-ı cengide odur sütürg
- 290 İrişüp niçe şîr-i nerlerle ol
‘Adû ħalbine buldı şemşîri yol
O dem tîr ü tîğile her pür-hüner
Ciger pâreler hem yürek yareler
Ciger-pâre vü ħün-ı dille fezâ
Olur lâlezârile ħonce-nümâ

Hurûşân u cûşân olup nerreler
 Esedlerden itdi hâzer berreler
 Niçesinüj urıldı pâyına bend
 Tağıldı kimi gerdenine kemend
 295 Şikest oldı bağlandı ol kavm-i dâl
 Müselmânlar aldı ğanîmetle mâl
 Haşûbe ‘Azûz’ ile idüp firâr
 O yirlerde hiç tutmadılar karar
 Bu nuşrat fetğden berî olmadı
 Kimesne bu tedbîre yol bulmadı (35)

Rücû‘ ve Emânile Şulhı Recâ

Ğanîmetle ğazîler itdi rücû‘
 Kamer şan nücümile kıldı tülû‘
 Çü ‘asker dönüp geldiler fevc fevc
 Şanasın ki baħr-i muħîṭ itdi mevc
 300 On üç gün şeb ü rûz oldı kıtâl
 Velî ‘askere irmedi hiç zevâl
 O tağîler irsâl iderdi peyâm
 Bizüz ‘âkıbet Mışr’a hâkim tamâm
 Diseñ seyf-i sulṭân tavîl it hâzer
*Mezârikunâ aṭvelu minhû*⁹ dir
 Re‘âyâyı bî-vech-i kânûn u şer‘
 Helâk eyleyüp hiç komazlardı zer‘
 Velî şimdi bir hâlile oldı hezm
 [412^a] Bunu kıldı bâķî kâlanları cezm
 305 Ki sulṭân-ı ‘âlem muṭâ‘ u imâm
 Dilerse ider Rây-ı Hind’i ğulâm
 Ğulâm-ı buğât u devâb-ı ‘uşât
 Gelüp bey‘ olındı be-emr-i kuzât
 Anuñ k’olmadı bey‘i câyiz tamâm
 ‘İyâlile evlâd u hârib ğulâm
 Anı yirlü yirine sevķ eyledi
 Ve bî’l-cümle bir niçe cavķ eyledi

⁹ ‘Bizim mızraklarımız sizinkilerden daha uzundur.’

- Bu hâli görüp çığrısup bî-gümân
Müselmân olup didiler el-amân
- 310 Ki 'Osmâniyân seyfi kâti' imiş
Sihâmı tüfek-vâr sâti' imiş
- Çün evvelde kânûn-ı 'Osmâniyân
Amân virmedür pes virildi amân
- Günâhına tâyib olup cümle hep
Amân virilüp Mısr'a oldı taleb
- Çalanları idüp itâ'at hemîn
Rehîne virüp oldılar tâbi'in (16)
- Şeh-i Dehr Luţfiyla Olan 'Aţâ**
- Re'âyâ meşâyıhla itdi senâ
Berâyâ şeh-i dehre kıldı du'â
- 315 Şükür Hâk' a kim pādşâh-ı enâm
Bizi kıldı hür olmuşiken gülâm
- Ki dâyim Gazâle kıldı cefâ
Alup mâl ü evlâd iderdi ezâ
- Bi-hamdi'llâh olduq halâş ü emîn
Şefî'i ola Seyyidü'l-mürselîn
- Gelüp ba'dehü irdi begler hemân
Ser-i nîzede re's-i a'dâ nişân
- Olar k'oldı baş kaldurup ser-firâz
Ser-i nîzede oldı başı tırâz
- 320 Çü şehri içre teşhîre oldı şalâ
Münâdî nidâsında kıldı edâ
- Ru'ûs-ı e'âdî-i şâh-ı cihân
Hemîşe olalar firâz-ı sinân
- Olup zîr-i pâ tenleri hâk-sâr
Uşûl ü fûrû'ile ola tebâr
- Be-luţf-ı şehen-şâh-ı 'âlem-penâh
Hıdîv-i cihân ü cihân-pādşâh¹⁰
- Giyüp mîrler hil'at-i fâhire
Teraqqî virildi hemân hâzıra

---

¹⁰ Bu beyit der-kenârdir.

325 Şu kim baş getürdi vü çekdi ta'ab
Edâ oldu maḥlûldan cümle hep¹¹
Ola her zamân nuşratı ber-mezîd
İki 'âlem içre reşîd ü sa'îd (13)

Murâd ü Münâdan Budur İlticâ

Alup cümle A'râb bundan ḥisâb
Kılup bî-'aded zârb-ı dest iktisâb
Çü bu cengi işitdi 'Urbân-ı dehr
Düşüp cümlesi ḥavfına ḥavf-ı qahr
Ḥaber gönderüp ol dem A'râb hep
İtâ'atle şulḥ itdiler bî-ḫaleb

330 Şa'îd'e şu'ûd itdi ḥayr-ı ḥaber
Tenezzül idüp kıldılar terk-i şeh¹²
Ḥuşûşâ çü Ḥavvâre bildi bunu
Hemân ḥedr ü kedriye diñdi üni¹³
Rehîne virüp der-emân oldılar
Şerî'at rehine revân oldılar¹⁴

Çü paşa-yı 'âdil kılup zulmi def
Bu yoldan o sengîn-dilân oldu ref
O yirler ki beklerdi bunlar her ay
Olup şimdi züvvâr ü tüccâra cây

335 Çekilmez ta'ab ḥıfza evvel gibi
Gider mâlile yalunuz bir şabî
Bu fetḥ olalı ḥamd ü şükr-i Ḥudâ
Ki ol yirler oldu belâdan rehâ
Velî çünki 'işyân durur işleri
Daḥı ḥîle vü kızb cünbişleri
Eger 'ahd iderlerse yok i'timâd
Hemîşe belâda bulardan bilâd
Ḥuşûşâ ḥükümetle mu'tâd olup
Daḥı zulm kârında üstâd olup

¹¹ Bu beyit der-kenârdır.

¹² Bu beyit der-kenârdır.

¹³ Bu beyit der-kenârdır.

¹⁴ Bu beyit der-kenârdır.

- 340 Niçe yıldur anlar idüp terk-i kâr
Hemân hâzırîni kıılurlar şikâr
İdüp her biri zînet ü zîb-i esb
Kılup ğaşb-ı emvâl ider terk-i kesb
Çü bunu bular terk kılmak muhâl
Eger şulh da olsa olur cidâl
Güneşde niçe yıl siyeh taş eger
Yemen'de Süheyl ide aña nazar¹⁵
Eşer itmez anlardan aña nigâh
Yüzi qarasıyla kalur ol siyâh¹⁶
- [412^b]
- 345 Pes olursa luğf-ı şeh-i kâm-kâr
Kıla cümle A'râb'ı paşa tebâr
Çün ire aña himmet-i pādşâh
Mışır me'men ola be-emr-i İläh
Ki ol sâye-i Hakk u nûr-ı cihân
Cihân halkına 'adlidür sâye-bân
Odur melce'-i hâfıqayn u hümâm
Melâz-ı cihân ü imâm-ı enâm
Kerem-güster-i dehr Sulţân Murâd
Sedâd-ı bilâd ü münâ-yı fu'âd
- 350 Şehâ kâm-bağşâ hıdîvâ Hudâ
Saña dâyimâ luğf u 'ağâ kıla
Budur mağşad-ı ehl-i 'âlem tamâm
Murâdâtıla olasın ber-devâm
İlähî İlähî be-envâr-ı Zât
İlähî İlähî be-hağğ-ı Şifât
Be-hağğ-ı Muğammed 'aleyhi's-selâm
Bu sulţânı ihsânla kııl müstedâm
Ekâlîmde 'adl ü inşâfla
Cihân halkına fazl ü eltâfla
- 355 'Adüya zaferler bulup dâyimâ
Dü kevn içre şadân ola **Muhyiyâ** (27)

¹⁵ Bu beyit der-kenârdır.

¹⁶ Bu beyit der-kenârdır.

[412^b]**Gazâle-nâme-i Muhyî Menşür**

[1] الحمد لله الذى اذهب بنوره حزن ظلم من استو قد للحرب نارا و دمر بقدرته من كان [2] عنيدا جبارا و صلى الله على محمد المبعوث الى العالمين ابشارا و انذارا [3] و على اله و اصحابه الذين كانوا نجوما و ازهارا فيا رب لا تذر على الارض من الكافرين [4] ديارا انك ان تذكرهم يضلوا عبادك و لا يلدوا الا فاجرا كفار 171

[5] **Ammā ba'd** ma'rūz-ı faķır-i kağır **Muhyî-i** haķır oldur ki eṭrāf-ı Mıṣr'da ṭāyife-i A'rāb-ı [6] bāġiyye ki cemā'at-i ḳuṭṭā'-ı ṭāġiyyedür ḥıyānetle mevṣūf ve cināyetle ma'rūf [7] olduġı günden rüşen ü enver ve māhdan mübeyyen ü eṣherdür ḥuṣūṣā Gazāle [8] ṭāyifesi ki ḳuṭṭā'-ı tarik ve buġāt-ı bî-tevfik olup ehl-i kurā ve Mıṣr-ı Cedid ü 'Atik [9] ol ferik-ı bî-şefikden hemişe tefrik üzere olmaġın defi ḥükkāma ḳarṣ [10] ü deyn-i lāzım ve refi ḥāṣṣ u 'āma farz-ı 'ayn ü mühimm olmuşdı. Çünkü sulṭān-ı [11] a'zam ve pādşāh-ı ekrem mālīk-riķāb-ı selāṭin-i eķālīm Sulṭān Murād [12] Ḥan ibni Sulṭān Selīm 18 adam Allah balcer auane و يعطى الله تعالى ما يريدو ما يتمنى 19 'adl ü inşāf revāc buldı ve [2]i -Mıṣr'a paşa oldu ve ḳavānīn [3] izālesinde sa'y-ı belig ve cidd ü cehd-i bî-dirig itdi. Pes Gazāle'nün rezālet-ile(?) izālesinde [4] bu risāle ketbolup üç maķāle oldu.

Maķāle-i Ūlā

Ḥıyānet ü cināyetlerin [5] beyān ider:

Niçe yüz yıldan beri ol ḳavm-i bāġi ṭāġi olup selāṭin-i Ekrād ü Çerākise [6] zamānında Mıṣr'a ḳarib Cize nām ḳaṣaba eṭrāfında Şebrement ve Ūmmi Ḥunān ve Dimnāvī ve Deḣşūr [7] nām ḳaryelerün ehline ḥükm idüp bî-vech-i şer'-i şerif ü ḳānūn-ı münif ehlerine [8] taşarruf idüp zer'lerinün ḥarācını ḳable mālī's-salṭana ḳabz idüp esbān [9] ü esbāb ü mālīlarını hemişe ġāret itmegin merḥūm Sulṭān Baybars ve maġfūr [10] Sulṭān Ḳayıtbay 20 تغمدها الله 20 niçe kerre üzerlerine ilġar-ile 'asker gönderüp [11] ġālib olurlar-ise ṭurup niçe Müslümānları ḳatıl idüp maġlūb olurlar-ise ḳaçup [12] berārī vü tilāl-i cibālde ki 'asker varmaḳ 'asir ola kendülere ḥiṣār eyleyüp varup [13] anda ḳarār iderler-idi. Hiçbir vechile zafer bulunmazdı. Ḥattā devlet-i 'Oṣmānī ve şavlet-i [14] sulṭānīde daḣı Mıṣr'a gelen ḥükkām-ı sa'adet-encām defa'atīle ilġarlar irsāl idüp bi-'ayniḥi [15] sābıķda olan vech üzere şarf-ı bilā-ḥarf vāķi'

17 'Savaş için ateş yakanların hüzünlerini nuruyla gideren, kudretiyle zalim ve inatçı olanı mahveden Allah'a hamd olsun. Allah'ın salat ve selamı, âlemler için (insanlar için) müjdecî ve uyarıcı olarak gönderilen Muhammed'in; yıldızlar ve çiçekler gibi olan ailesi ve ashabının üzerine olsun. Yâ Rab, dünyada kâfirleri yayma (onlara memleket verme). Onları yayarsan senin kullarını doğru yoldan çıkarıp yalnız günahkâr ve kâfir doğururlar.'

18 'Allah, onun ömrünü yücelikle uzatsın; sultanlığını ve delilini büyütsün.'

19 'Allah, onun istediğini ve umduğunu verir.'

20 'Allah onu mağfiretiyle örtsün.'

olurdu. Belki gâhî tuğyânları ^[16] ziyâde olup merhûm Sultân Kayıtbay zamânında vesâyir ezminede niçe kerre Mısr'ın Bâbü' ^[17] n-naşr nâm kapusından girüp 'ale'l-ğafle şehri ğâret idüp miyân-ı Mısr'da ma'bed-i şulehâ ^[18] ve meclis-i 'ulemâ olan Câmi'ü'l-Ezher'de fesâdlar idüp yine ol tığîlerün hişârı ^[19] olan tağlara tağlurlar-idi. Ve niçe müddetdür Rûmî'lerden her kimi bulsalar bî-terahhüm²¹ ^[20] kimini helâk ve kimini kebâb idüp istihlâl-ile dâyimâ şarâb içler-idi. Ve zer' ^[21] zamânında re'âyânun ğallâtın alup tohm-ı zulm ekerlerdi. Ve vaqt-i haşâdda kimini keserler ^[22] kimini biçerler-idi. Ve mâbeynlerinde nikâh olmayup hûkûk u şa'âyir-i İslâm'dan kaçarlardı- ^[23] idi. Ve kuzât u hükâm-ı saltanata müraca'at itmeyüp Mısr'a qarîb olan tüccâr ^[413b]^[1] ü hüccâc-ı müsâfirinün kanın döküp şaçarlardı-idi. Huşûşâ şimdi cânib-i saltanatdan ^[2] kendüler ihtiyâr idüp Cize vilâyetinde Şeyhü'l-'Arab ta'yîn olan Habîr- ^[3] oğlu Ca'fer'i hîle-ile bir gice ziyâfet idüp katl iderler ve tağlup her cânibe nehb ^[4] ü ğârete giderler. Çün haber-i ibni Habîr Mısr'a vâsıl ^[5] oldu cümle halka ğam ü elem hâşıl oldu. Ahmed Paşa ²² الله ما يشاء hâzretleri ^[6] niçe def'a âdem gönderüp itâ'ate da'vet itdi ammâ anların şeytânı 'inâd eyleyüp ^[7] tarîk-ı dâlâlete eli gitdi. Ve bu haberi irsâl itdiler ki 'an-qarîb zafer-ile Mısr'a dâhil ^[8] oluruz ve maşşûd u münâmuzı anda buluruz. Fî'-vâki' netice-i maşşûd hâyin seyf-i ^[9] şer'ile maqtûl olmağdur ve teşhîrle serleri ser-i nîzede ser-firâz olup âhiretde ^[10] 'azâb-ı 'azîm bulmağdur. Nitekim vâki' oldu. Pes el-hamdü'lillâh def' ü ref'lerine tedbîr oldu ^[11] ve kal' ü kam'ları netice buldı.

Mağâle-i Sâniye

Zaleme-i kuttâ'ı katl vâcib olduğın ^[12] beyân ider.

Kâl'allâhü te'âlâ 'innemâ cezâ'ullezîne yuhâribün'allâhe ve resûlehü'²³ ya'nî anların cezası ^[13] ki Hağ te'âlânun ve Resûl'ün evliyâsı ile ki Müslimîn'dür muhârebe iderler. İmdi muşlih ^[14] olan Müslümânlar-ile muhârebeyi Hağ'la ve Resûl'i-ile muhârebe muqâbilinde kılmağdan murâd evliyâyı ^[15] ta'zîmdür yoğsa Hağ te'âlâ muhârebeden münezzehdür. Ve bu cümle kelâm-ı müste'nefdür ki envâ'-ı katlden ^[16] bir nev' için sevğ olunmuşdur. Ve ol katle müte'allik olan fesâd ü ifsâddur ki ağız-i mâl ü nazâyiridir. ^[17] Ve anlara lâzım olan cezâyı beyân eyler ve aşlda harb selb-i selebdür. Bu mağalde murâd ^[18] kağ'-ı tarîkdür. Zâhiren ve bâtinen şeyâtînü'l-insi ve'l-cinn gibi anlara lâzım gelen cezâ anlara dağı ^[19] lâzım

²¹ Metinde 'bî-terahhüm itmeyüp' şeklindedir. Anlam gereği 'bî-terahhüm' şeklinde düzeltilmiştir.

²² 'Allah, onu istediği gibi esirgesin.'

²³ Mâide 33. âyetin tamamı ve tercümesi burada verilecek, metin içerisinde ayete tekrar tekrar atıf yapılmayacaktır. 'İnnemâ cezâ'ullezîne yuhâribün'allâhe ve resûlehü ve yes'avne fi'l-'ardı fesâden en-yukattelü ev-yusallebû ev-tukatta'a eydihim ve erculuhum min-hilâfin ev-yunfev mine'l-'ardı zâlîke lehum hızyun fi'd-dünyâ ve lehum fi'l-âhireti 'azâbun 'azîmun' 'Allah'a ve peygamberlerine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozguncuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır.'

gelür. ^[20]li Mısır'da olan -h̄āric ²⁴ قیل الحرب المکاربة باللصوصيته ب ان كانت في مصر kutṭā'ıñ ḥod қағ'ı aqṭa'dur. 've yes'avne fī'l-arzi fesāden' daḥı anlar ki fesāda sa'y iderler ^[21] yā müfsid olup yā fesād için sa'y iderler. 'Yes'avne', 'yuhārībūne'ye ma'tūfdur ve cār aña ^[22] müte'allıkdur. Ammā 'fesāden' mevki'-i hālde 'yes'avne' yā 'mufsidūne' fā'ilinden maşdar vāki' olmuşdur ^[23] yā 'yes'avne'yi mü'ekkid maşdardur ki 'yüfsidūne' ifsāden dimekdür hemzenüñ ḥazfı-ile yā ism-i maşdardur. ^{[414a][1]} Pes arz-ı vücūdında ifsād ü fesād eyleyen işlāḥ-ı ḥaḳīkat idenüñ zıddıdır belki ^[2] muḥārıbidür. 'en-yuḳattelū' anlarıñ şānları ḳatlı olmaqdır ḥadden şelbsüz ve қағ'suz. ^[3] Eger yalunuz ḳatlı iderler-ise şöyledür ki eger maḳtülün evliyāsı 'afv iderler-ise daḥı iltifāt ^[4] itmeyüp ḥākim isterse ḳatlı ider ve ālet-i ḳatlı gerek cevārıḥını cārıḥe olsun ve ğayr-ı cārıḥe ^[5] olsun. 'ev-yuşşalebū' yā ḳatlıden sonra şalb olınurlar yā şalb-ile ḳatlı ^[6] olınurlar ki aşıldukdan'sonra ḳarnın çekerek ola. Bu ḥāl eger ḳatlı idüp māl aldılar-ise ^[7] imām ve nāyib-i imām muḥtārdur nice dirlerse ol durur. 'ev tuḳatta'a eydīhim ve erculuhum ^[8] min-ḥilāfin' ya sağ eli şol ayağı kesilür ya şol eli sağ ayağı kesilür eger şolağ- ^[9] ise. Bu ḥāl eger māl alup ḳatlı itmezler-ise ya'nī aḥz-ı māl için eli қағ' olur ^[10] ve ihāfet-i ṭarīḳ için ayağı қағ' olur ki emn-i ṭarīḳ fevt olmaya ḥilāfen қағ' olmak ^[11] öldürmemek içündür. Ve bu ḥāl cümle müslimler ve zımmiler olurlar-isedür. Ve aldıkları ^[12] nesne her bir sārıḳa taḳsım olduḳda onar dirhem düşersedür ya kıymeti aña ber-ā-ber olursadur ^[13] ki bu қағ' lāzım gele yoḥsa eḳall olsa ya kāfir olsalar ol cezā lāzım gelmez. 'ev-yunfev ^[14] mine'l-arzi' ya ol yirden nefy olınurlar eger yalunuz taḥvīfe ve fesād için sa'ya ^[15] қаşd itdiler-ise. Nefyden murād beledde anıñ taşarrufı ḳalmamaqdır. Pes ol ḥaseble ^[16] ḥabsile daḥı olur ki mezheb-i İmām-ı A'zam'dur ki vech-i arzdan ol nefy-ile def'dür. ^[17] Ammā İmām-ı Şāfi'ī raḳıy'allāhu 'anhū buyurur bir yirden bir yire muttaşıl nefy itmekdür ki def-i küllī ^[18] ḥayşıyyeti-ile ola ki bir yirde ḳarār itmeye. Ve şahābe-i kirām nefy-i beled itdüklerini Dehlek'e ^[19] irsāl iderler-idi ki aḳşā-yı Tihāme'dür ya Şına'a(?) nefy iderler-idi ki bilād-ı Habeş'dendür. ^[20] Pes bunlarıñ 'amelinde ḥabs ü tesyir bulunur ve bu cümlede imām muḥayyerdür. Bu 'uḳūbetlerden ^[21] ḳanḳısını diler-ise eyler. Ammā ḥaḳīkate 'ārif ü 'ādil olan bilür ki her ^[22] cünḥanın bir 'uḳūbeti vardur ki āḥere te'addī ḳılmaz ve her muḥribünün bir cezāsı vardur ki ^[23] merātib-i nāsı bilmeyen bilmez ki āyetde 'ev' lafzı taḳsım içündür. 'zālike' ^{[414b][1]} ya'nī ḥaḳīkatde ol cezā anlarıñ cezāsı degüldür zīrā fesād ü ifsād kendülere ^[2] kendülerden ta'līm alanlara ile'l-inḳırāz sārī vü cārıdır. Ol kutṭā' ^[3] қағ' olsalar cezāları tamām olmaz zīrā te'sīr-i ta'līmleri āḥerden tā āḥire ^[4] varınca munḳatı' olmaz. Pes anlarıñ ḥaḳīkatde cezāsı 'lehum ḥızyun fī'd-dunyā' ^[5] ya'nī dünyāda hevān ü zillet ü faẓīḥatdür. Bu cümle 'zālike'nün ḥaberidür cār ^[6] maḥzūfa müte'allıkdur ki 'ḥızy' a şıfat vāki' olmuşdur. Ve 'lehum' daḥı maḥzūfa ^[7] müte'allıkdur ki 'ḥızy'dan ḥāl vāki' olmuşdur. Zīrā aşda aña şıfatdur ^[8] çün muḳaddem oldı ḥāliyyet üzere menşüb oldı. Ba'zılar 'ḥızy'

²⁴ 'Mısır'da olsa bile savaşıñ hırsızlıkla övünmek olduḳu söylendi.'

‘zâlike’nün^[9] haberidür didiler. Ve ‘lehum’ mahzûfa müte‘allık hâl vâkı’ olmuşdur. ‘ve lehum fî’l-âhireti’^[10] dahı anlara âhiretde bu ‘azâbdan ğayrı ‘azâbun ‘azîmün’ bir büyük ‘azâb^[11] vardır ki haķıķatde cezâları budur ki ‘azâb-ı ahiret şedîd ü ‘azîmdür^[12] kavluhü te‘âlâ. ‘lehum’ haber-i muķaddemdür ve ‘azâbun ‘azîmun’ mübtedâ-yı mu‘ahħardur ve ‘fî’l-âhireti’^[13] mahzûfa müte‘allıķdur ki ‘azâbdan hâl vâkı’ olmuşdur zîrâ aşlda aña^[14] şıfatdur muķaddem olmağın hâliyyet üzere mensûbdur ki yine fî’l-âhire dimekdür.^[15] Sebeb-i nüzûl Hilâl bin ‘Uveym-i Eslemî(?) kavmidür ki Resûla’llâh şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem-^[16] ile ‘ahd itmiş idi ki ne yardım ide ne ve üzerine gelene yardım ide ve Müselmânlardan^[17] anlara kim gelse emîn ola. Benî Kinâne’den bir kavm İslâm murâd idüp Resûl-^[18] a’llâh şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem cenâbına ‘azm iderler. kavm-i Hilâl yolların kaķı iderler^[19] ve kaķıl kılurlar ve mâlların alurlar. Pes bunlar zımmîlerde dâhıldür mu‘âhedeleri^[20] için yoħsa küfrleri muħaķķaķdur. Ve ba’zılar ‘İrnîyyîn(?) kavminde nâzil oldu didiler.^[21] ‘ille’ilezîne tâbû’²⁵ illâ anlar ki tevbe kıldılar istiṣnâ-yı mahşûşdur Allâh te‘âlânun haķķı-ile.^[22] Hâşşaten kaķı-ı ṭarîķ ‘ikâbına mu‘âķiblerden yoħsa kaķıl ü aħz-i mâl ‘avzı velîlerine^[23] müfevvezdür ‘afv ü istiṣnâ anlarıdır. ‘min-ķabli an-taķdırü ‘aleyhim’^{[415a][1]} ya’nî anlar üzere ķadır olmazdan evvel tevbe iderler-ise zîrâ ba’de’l-aħz tevbeleri^[2] maķbûl degüldür ammâ ‘azâbı isķât ider ammâ ķable’l-aħz ĥudûdların dahı^[3] tevbe sâķıķ ider ve ‘azâb-ı ahreti dahı zâyil kılur. Bu istiṣnâ Ĥudây te‘âlânun^[4] ĥuķûķına mahşûş olduğına âyete delâlet ider. Ĥuṣûṣâ fâ-ile ta’ķîb^[5] ola ke-mâ ķâla’llâhu te‘âlâ ‘fâ’lemü enna’llâhe ğafûrun raħîm’²⁶ imdi bilün ki Allâh te‘âlâ^[6] ğafûr u raħîmdür çünki ķıṣâşen kaķıl ü ğayrı cezâ evliyâsınınun olduğı ma’lûm^[7] oldu vücûbı tevbe-ile sâķıķ olur ammâ cevâzı sâķıķ olmaz. İmâm-ı ‘Alî’den^[8] rażiya’llâhu ‘anhu mervîdür ki Ĥâriṣ bin Bedr niçe zamân kaķı-ı ṭarîķ itdükden’şonra^[9] gelüp İmâm-ı ‘Alî ĥuzûrında tevbe itdi. Tevbesin ķabûl idüp andan ‘uķûbeti^[10] def’ kıldı. Ve ķâtil-i ĥazret-i Ĥamza rażiya’llâhu ‘anhu olan Vaḥṣî’nün ĥıṣṣası ĥod ma’lûmdür^[11] ki ĩmâna geldüğünü ĥazret-i Resûl’e şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem haber gönderdükden’şonra olan^[12] cünħasını dahı ‘afv buyurdılar ki bu âyet-i kerîme Müslim olan ķuttâ’ haķķındadır^[13] yoħsa müşriklerün ĩmâna gelmesi vü tevbesi anlardan ‘uķûbeti isķât ider ķable’l-ķudret^[14] ve ba’de’l-ķudre. İmdi ey sâlık-i mesâlık-i İllâhî ve ṭarîķ-ı ṭarîķ-ı nâ-mütenâhî^[15] ķaķı-ı ṭarîķ-ı dünyâ cezâsı bu olıcaķ râh-zen-i âĥiret cezâsı bundan aķta’dur^[16] zîrâ haķıķatde Allâh te‘âlâya ve Resûl’ine muħâribdür. Belki Allâh te‘âlâya ve Resûl’ine^[17] ‘iṣyân eyleyen nefsinde Ĥaķķ’a ve Resûl’ine muħâribdür.

²⁵ ‘Ancak tövbe edenler...’ Bakara 160.

²⁶ ‘Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.’ Maide 34.

Maqâle-i ^[18] Şâlişe

Mezkûr Gazâle t̄ayifesi bu naşşıla vâcibü'l-ıkatlı olup ne keyfiyetle mazarratları ^[19] def' olduğın beyân ider.

Mektûb olan âyât-ı kerîmenüñ ma'zûmından ^[20] ma'lûm oldu ki t̄ayife-i mezkûrenüñ katlıları vâcib olup hıkk-ı nâsı ^[21] hâkim olan ehline hâlâş eyleye. Aña binâen 'adl ü dâd-ı pâdşâh-ı 'âlem ^[22] ve râyât-ı haķan-ı ekrem sulţân-ı hâkimân-ı eķâlîm Sulţân Murâd bin Sulţân Selîm ^[23] 27 و ادام الله سلطانه اقام برهانه بالتعظيم والتكريم زuhûr idüp ^{[415b][1]} hâkim-i mısr-ı 'adâlet ve nâşir-i dâd ü siyâset hazret-i Hâfız Aħmed Paşa انال الله مقصوده ^[2] 28 في الدنيا الاخي قuzât u umerâ vü 'ulemâ-yı Mısr'ı ihzâr idüp mezkûrlaruñ hâllerin istifsâr itdi. Muqaddemâ zıkr olan vech üzere mezbûrlar vâcibü'l-ıkatlı oldukların beyân ^[3] ve kal' ü kam'ları farz-ı 'ayn olduğın 'ayân kıldılar. Ve bir niçe gün sefer idüp zahîre ^[4] lâzım idüğün izhâr ve 'asker-i İslâm anlaruñ her tarafdan menâfizini bağlamak mühim idüğün iş'âr ^[5] itdükde ol minvâl üzere tedârik idüp varup görüp irup girüp urup ^[6] kırup dirüp götürdiler ve şerr ü şûrların ortadan götürdiler.

Nazm:

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

--** / -*_* / --*

Vardur bunda çok kelâm ammâ
Vaķt kılmaz müsâ'ade hayfâ

Muhyiyâ nûra dâldür çü kabes
'Ârif olana bu işâret bes

fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

--** / -*_* / --*

Çünkü me'mûr olan olur ma'zûr
Ey kerem kânı 'özrüm eyle qabûl

Muhyiyâ irmedi hayâta şu kim
Kılmadı nefsi-i 'aşıyi maķtul

²⁷ 'Allah, tazim ve tekrimle onun sultanlığını sürdürsün ve delilini ayakta tutsun.'

²⁸ 'Allah, bu dünyada ve ahirette onun isteklerini versin.'

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı şairleri, yazdıkları eserlerle hem kendilerini hem de övdükleri/anlattıkları kişilerin isimlerini hafızalara nakşederler. Fetihler, büyük savaşlar veya daha küçük mücadeleler, müverrihlerin ve müverrih ve şairlerin kaleminden çıkan tarihî vesikalarda ve sanat eserlerinde yaşarlar. Bu mücadelelerden biri, Hafız Ahmed Paşa'nın Kahire'deki asi bir kabileye karşı yaptığı saldırı ve kazandığı zaferdir. Gazâle ismindeki bu kabilenin ortadan kaldırılması, bölge halkını emniyete kavuşturmuş, hac ve ticaret kervanlarının güvenli bir şekilde seyahat etmesini sağlamıştır.

Muhyî, Kahire'de meydana gelen bu bölgesel iç savaşı anlatmak, mücadeleye katılanların isimlerini ebedî kılmak, bu tarihî olayın unutulmasını engellemek ve zaferi müjdelemek için *Gazâle-nâme*'yi kaleme almıştır. *Gazâle-nâme*, bu tarihî olayı anlatan, şimdiye kadar tespit edilmiş yegâne eserdir. Manzum *Gazâle-nâme*, tarih kitaplarında kısaca değinilen Gazâle isyanı ve bastırılmasını geniş bir şekilde ele aldığı için önemlidir.

Gazâle-nâme isimli eseri değerli kılan diğer yön, Muhyî'nin mücadeleyi anlatırken yaptığı canlı tasvirlerdir. Şair, mücadeleyi şahit olmuşçasına kaleme dökmüştür. Mensur eserde ise Muhyî'nin fıkıh bilgisi ön plana çıkmaktadır.

'Metin' başlığı altında, Muhyî-i Gülşenî'nin *Gazâle-nâme* adlı eserinin transkripsiyonlu metni takdim edilmiştir.

Kaynaklar

- Abdülkerim bin Abdurrahman, *Târîh-i Mısır*, Millet Kütüphanesi, Hekimoğlu 705.
- Koç, Mustafa, Tanrıverdi, Eyüp. (2014a), *Muhyî-i Gülşenî, Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Koç, Mustafa, Tanrıverdi, Eyüp. (2014b), *Muhyî-i Gülşenî, Reşehât-ı Muhyî*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Koç, Mustafa. (2005a), *Bâleybelen-Muhyî-i Gülşenî-İlk Yapma Dil*, Klasik Yayınları, İstanbul.
- Koç, Mustafa. (2005b), "16. Yüzyılda Kaleme Alınmış Bir Aşk Metni: Muhyî-i Gülşenî'nin İhsânnâme Adlı Mesnevisi", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, S 8, s. 185-237.
- Köksal, M. Fatih. (2017), *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, 2. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Levend, Agâh Sırrı. (1956), *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Mehmed Süreyya. (1996), *Sicill-i Osmanî 2*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kaçan Erdoğan M. ve Bayrak Ferlibaş M. (2015), "Hadım Hafız Ahmed Paşa'nın Mısır'daki Evkafı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S 32, s. 1-30.

- Muhyî-i Gülşenî, *Mecmûa-i Muhyî, Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyyeti'l-Hıdiviyye, 'İlmü'l-Mecâmi'i'l-Türkiyye*, numara 23, vr. 413^a.
- Saraç, M. A. Yekta. (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim, Ölçü, Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Seyyid Mahmud es-Seyyid Mahmud. (1990), *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Şeyhü'l-İslâm Muhammed bin es-Sürûr el-Bekrî es-Sıddîkî. (1998), *En-Nüzhetü'z-Zehebiyye fî-Zikri Vülâti Mısri ve'l-Kâhire el-Mu'ziyye*, (haz. Abdürrezzâk Abdürrezzâk Îsâ), Matbaatü'n-Nîl, Kâhire.
- Şeyhü'l-İslâm Muhammed bin es-Sürûr el-Bekrî es-Sıddîkî. (2011), *Feyzü'l-Mennân fî-Devleti'l-Osmân*, (haz. Abdürrezzâk Abdürrezzâk Îsâ), Mektebetü'z-Zehrâ eş-Şark, Kâhire.
- Tümsek, Abdullah. (2004), *Muhyî-i Gülşenî, Ahlâk-ı Kirâm*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Yaşar, Önder. (2019), *Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604] Dîvânı*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Yazıcı, Tahsin. (1982), *Muhyî-i Gülşenî, Menâkib-i İbrâhîm-i Gülşenî ve Şemleli-zâde Ahmed Efendi Şîve-i Tarîkat-i Gülşenîye*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.